

**E-ÖĞRENME ORTAMLARINDA
SÖZSÜZ İLETİŞİM ÖĞELERİNDEN
YÜZ İFADELERİNİN KULLANIMI**

Doktora Tezi

**İrem AYDIN MENDERES
Eskişehir, 2019**

**E-ÖĞRENME ORTAMLARINDA
SÖZSÜZ İLETİŞİM ÖĞELERİNDEN YÜZ İFADELERİNİN KULLANIMI**

İrem AYDIN MENDERES

DOKTORA TEZİ

Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KESİM

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

Bu Tez Çalışması BAP Komisyonunca kabul edilen 1709E554 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İrem AYDIN MENDERES'in "E-Öğrenme Ortamlarında Sözsüz İletişim Öğelerinden Yüz İfadelerinin Kullanımı" başlıklı tezi 02 Ağustos 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Uzaktan Eğitim Anabilim Dalında, Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	: Prof.Dr.Mehmet KESİM
Üye	: Prof.Dr.T.Volkan YÜZER
Üye	: Prof.Dr.Murat ATAİZİ
Üye	: Doç.Dr.Gürhan DURAK
Üye	: Doç.Dr.Yasin ÖZARSLAN

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

E-ÖĞRENME ORTAMLARINDA SÖZSÜZ İLETİŞİM ÖĞELERİNDEN YÜZ İFADELERİNİN KULLANIMI

İrem AYDIN MENDERES

Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2019

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KESİM

Bu çalışmada açık ve uzaktan öğrenenlerin videolar yoluyla aldıkları derslerde konu anlatıcısının yüz ifadelerinin öğrenen motivasyonuna olan etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda Açıköğretim Fakültesi e-kampüs üzerinden Medya ve İletişim dersinin ilk ünitesi video yoluyla açıköğretim sisteminde kalite elçileri adıyla anılan öğrenen kitlesine sunulmuş ve onlardan bilgi toplanmıştır. Bu çalışmada öğrenme malzemelerinden video incelendiğinden sözü geçen ders videosu, araştırmacı tarafından belirli saniyeler arasında anlatıcının yüz ifadelerine göre nötr, enerjik, sıkılmış, samimi, öfkeli ve düşünceli olarak gruplanmıştır. Herbir yüz ifadesinin kullanıldığı aralık sonunda videoda öğrenenler videoyu izlemeye devam etme isteklerini ölçen bir cetvelle karşılaşmışlardır. Böylece öğretmenin kullandığı yüz ifadelerine göre öğrenen motivasyonunda nasıl bir değişiklik olduğu gözlemlenmiştir. Ardından videonun tamamını izleyip her ölçeğe cevap veren katılımcılar arasından dokuz kişi rastgele seçilerek tezin kuramsal dayanakları olan İletişim Ortamları Zenginliği ve Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramları ile hazırlanan matristen çıkarılan on adet açık uçlu soruya cevap vermişlerdir. Öğrenen motivasyonunu olumlu etkileyebilecek yüz ifadelerinin videoya devam etme isteği yüzdelere göre sırayla enerjik (%73), samimi (%72) ve nötr (%71) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sözsüz iletişim, Açık ve uzaktan öğrenme, Öğrenen motivasyonu

ABSTRACT

THE USE OF NONVERBAL COMMUNICATION ELEMENTS

IN E-LEARNING ENVIRONMENTS

İrem AYDIN MENDERES

Department of Distance Education

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, August 2019

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet KESİM

In this study, the effect of facial expressions of the narrator on the learner motivation was examined in the lessons that the open and distance learners took through the videos. In this context, the first unit of the Media and Communication course on the e-campus of the Open Education Faculty was presented to the learner audience called the quality ambassadors in the open education system through videos. In this study, the video as a learning material was examined and the lecture video was grouped by the researcher according to the narrator's facial expressions as neutral, energetic, bored, sincere, angry and thoughtful. At the end of the interval in which each facial expression was used, the learners encountered a scale that measured their desire to continue watching the video. Thus, it has been observed how the learner's motivation changes according to the facial expression that the narrator used. Then, nine people were randomly selected from the participants who watched the whole video and answered each scale and answered ten open-ended questions extracted from the matrix prepared with the theoretical basis of the thesis, the Media Richness and Computer-Based Communication theories. It was concluded that facial expressions, which could positively affect learner motivation, were energetic (73%), sincere (72%) and neutral (71%), respectively, according to the percentages of desire to continue the video.

Key words: Non-verbal communication, Open and distance learning, Learner motivation

ÖNSÖZ

Sözsüz iletişim öğelerinden yüz ifadelerinin farklılaşmasının açık ve uzaktan öğrenme sistemine kayıtlı olup videolar yoluyla ders alan öğrencilerin öğrenme motivasyonlarına olan etkisini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve araştırmada yer alan bazı kavramların tanımlarına; ikinci bölümde konuyla ilgili alanyazına; üçüncü bölümde araştırmanın yöntemine; dördüncü bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiş ve beşinci bölümde araştırmanın sonuç ve tartışmalarının ardından öneriler paylaşılmıştır.

Bu araştırmanın her aşamasında yardım ve desteğini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet KESİM'e şükranlarımı sunarım. Araştırmanın şekillenmesinde önemli katkıları olan Prof. Dr. Tevfik Volkan YÜZER ve Prof. Dr. Murat ATAİZİ hocalarıma katkıları ve yardımları için içten teşekkürlerimi sunarım. Videoların hazırlanması aşamasında sevgili Gülşah ERARAÇ'a ve Öğr. Gör. Emrah Emre ÖZKESKİN'e, kalite elçilerine ulaştırılması aşamasında Öğr. Gör. Erdem ERDOĞDU'ya, çalışmam için önerilerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen Doç. Dr. Mehmet FIRAT'a ve dönütleri için Doç. Dr. Yasin ÖZARSLAN ve Doç. Dr. Gürhan DURAK'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca süreç boyunca anlayış ve destekleri için Mira, Güneş ve Gökhan MENDERES'e, manevi desteklerini hep arkamda hissettiğim anne babam Leyla ve Çetin AYDIN'a sonsuz teşekkürler.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durum saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

İrem AYDIN MENDERES

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GÖRSELLER DİZİNİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Sorun	1
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	3
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	6
2. ALANYAZIN	7
2.1. Sözsüz İletişim	7
2.1.1. Yüz ifadeleri ve özellikleri	11
2.1.1.1. <i>Mutluluk</i>	11

2.1.1.2. Üzüntü	12
2.1.1.3. Korku	12
2.1.1.4. Şaşırma	12
2.1.1.5. Kızgınlık	12
2.1.1.6. Aşağılama	13
2.1.1.7. İğrenme	13
2.1.1.8. Gurur	13
2.2. E-öğrenme Ortamlarında Sözsüz İletişim	14
2.3. Kuramsal Temeller	14
2.3.1. Bilgisayar Ortamlı İletişim Kuramı	14
2.3. 2. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı	17
2.4. Öğrenen Motivasyonu	21
2.4.1 . Dışsal Motivasyon ve İçsel Motivasyon.....	22
2.4.1 . Psikolojik Motivasyon.....	23
2.4.1 . Fizyolojik Motivasyon.....	23
2.4.1 . Sosyal Motivasyon.....	24
2.4.1 . Açık ve Uzaktan Öğreme Ortamlarında Motivasyon.....	24
3. YÖNTEM	26
3.1. Araştırma Modeli	26
3.2. Evren ve Örneklem	27
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	29
3.3.1. Video Tasarımı	29
3.3.2. Nötr duygu durumu	32
3.3.3. Enerjik duygu durumu	32

3.3.4. Sıkılmış duygu durumu	33
3.3.5. Samimi duygu durumu	34
3.3.6. Öfkeli duygu durumu	34
3.3.7. Düşünceli duygu durumu	35
3.4. Veri Analizi	51
4. BULGULAR VE YORUM	52
4.1. Giriş	52
4.2. Anlatıcının Kullandığı Yüz İfadesine Göre Videoyu İzleme ve Kapatma Davranışı.....	52
4.3. Nötr Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	53
4.4. Enerjik Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	54
4.5. Sıkılmış Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	54
4.6. Samimi Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	55
4.7. Öfkeli Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	56
4.8. Düşünceli Duygudurumu Öğrenen Motivasyonu İlişkisi	56
4.9. Açık Uçlu Sorulardan Ulaşılan Kavram ve Temalar	58
4.9.1. Sözsüz iletişim öğelerinin sosyal bulunuşluk algısına etkisi ..	60
4.9.2. Sözsüz iletişim öğelerinin iletişimin etkililik derecesine etkisi .	61
4.9.3. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme ortamındaki belirsizliklerin azaltılmasına etkisi	62
4.9.4 Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenen tatminine etkisi	64
4.9.5. Sözsüz iletişim öğeleriyle çoklu mesaj ve bilginin nasıl verilebildiği	64
4.9.6. Sözsüz iletişim öğeleri ile geribildirim nasıl daha hızlı	

alnabileceği	65
4.9.7. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenenlerin kişisel odak noktalarını değiştirmesi	65
4.9.8. Sözsüz iletişim öğelerinin doğal dil kullanımını tamamlaması .	66
4.9.9. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme kaynağıyla etkileşimi	66
4.9.10. Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenmenin bireyselleştirilmesi ...	67
5. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE	
ÖNERİLER	68
5.1. Sonuç	69
5.2. Öneriler	70
KAYNAKÇA	
ÖZGEÇMİŐ	

TABLolar/ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Yıllara göre sözsüz iletişim ve uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar	4
Tablo 1.2. Ülkelere göre sözsüz iletişim ve uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar ..	5
Tablo 3.1. Nicel Çalışma Grubundaki Öğrenenlerin Dağılımı	28
Tablo 3.2. Nitel Çalışma Grubundaki Öğrenenlerin Dağılımı	28
Tablo 3.3. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı ve Bilgisayar Ortamlı İletişim Kuramı Matrisi	37
Tablo 4.2. Duygu durumuna göre videoyu izleme ve kapatma davranışı	53
Tablo 4.3. Nötr (Duygu durumu 1) yüz ifadesine yönelik bulgular	54
Tablo 4.4. Enerjik (Duygu durumu 2) yüz ifadesine yönelik bulgular	54
Tablo 4.5. Sıkılmış (Duygu durumu 3) yüz ifadesine yönelik bulgular	55
Tablo 4.6. Samimi (Duygu durumu 4) yüz ifadesine yönelik bulgular	55
Tablo 4.7. Öfkeli (Duygu durumu 5) yüz ifadesine yönelik bulgular	56
Tablo 4.8. Düşünceli (Duygu durumu 6) yüz ifadesine yönelik bulgular	57
Tablo 4.9. Tüm duygudurumlarına yönelik bulgular	57
Tablo 4.10. Kullanılan yüz ifadelerine göre videoya devam etme isteği yüzdeleri	58
Tablo 4.11. Verilerin analizi sonucu çıkan tema ve alt temalar	59

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı doğrultusunda ortamların sıralanışı	20
Şekil 4.1. Yüz ifadelerinin tercih edilme yüzdeleri	59

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1. Nötr duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü	32
Görsel 3.2. Enerjik duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü	32
Görsel 3.3. Sıkılmış duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü ...	33
Görsel 3.4. Samimi duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü	34
Görsel 3.5. Öfkeli duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü	34
Görsel 3.6. Düşünceli duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü ..	35

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BOİ: Bilgisayar Ortamlı İletişim

İOZ: İletişim Ortamları Zenginliği

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına ve araştırmada yer alan bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Sorun

Sözsüz iletişim bireyler arasında konuşma dışındaki araçlarla gerçekleşen iletişimdir (Mutlu, 2004).Sözsüz iletişim kişinin gerçek duygu, düşünce ve amaçlarını ortaya çıkarır. Sözsüz iletişim unsurlarını gözlemleyerek karşımızdaki kişinin duygularını, amaçlarını ya da davranışlarını anlamlandırdığımızda karşımızdaki kişiyi başarılı bir şekilde çözümlemiş ve sözsüz iletişimi kullanmış oluruz (Navarro, 2015).

Çevrimiçi ortamlarda sözsüz iletişim ile ilgili alanyazın incelendiğinde, bilgisayar ortamı iletişim hakkında birçok kesin olmayan fikirler görülmektedir. Ancak birçok araştırmacı bilgisayar ortamı iletişimin yararlarından bahsetmektedir. Araştırmacılar (Bonsall ve Chesebro, 1989; Stohl, 1995) kişilerin, aynı ortamda bulunma zorunluluğu olmadan farklı zaman dilimlerinde iletişim kurabileceğini belirtmektedirler. Tu (2002), olumlu sözsüz davranışların kullanılmasının, öğretmen izlenimini ve öğrencilerin etkili öğrenmesini büyük ölçüde artırabileceğini belirtmiştir. Çevrimiçi iletişimciler, bilgisayar ortamı iletişimi olumlu bir şekilde geliştiremeyebilirler ve bu yüzden, etkili öğrenme üzerinde olumsuz bir etki gösterebilirler. Bu nedenle ikonlar (emoticons) ve yan dil (paralanguage) sözsüz işaretlerin eksiklerini telafi etmek için sunulmuşlardır (Tu, 2002). Bilgisayar ortamı iletişim kullanıcıları, etkili ve sosyoduygusal bilgiyi ifade etmek için elektronik bir yan dil (paralanguage), geliştirmişlerdir (Lane, 2004). “Duygusal metin” olarak adlandırılan bu konuşma diline özgü kodlar, kasıtlı yazım hataları, ses ayırımı için sözcüksel yerine geçme, dilbilgisel işaretler, stratejik büyük harf kullanımı ve “ifadelerin” içindeki metin karakterlerinin görsel düzenlemelerini içerebilir.

Birkaç araştırma, bilgisayar ortamı iletişimde belli başlı sözsüz işaretlerin varlığını tanımlamış ve sosyal-duygu gelişimindeki etkisini araştırmıştır. Bu sözsüz işaretler sıklık ve süre kadar (Liu ve Ginther, 2002), geçici durumları (Hesse, Werner ve Altman, 1988)

veya zamanın kullanımı- bir mesajı yollama ve alma süresi (chroneme)- (Walther ve Tidwell, 1995), öncelik ve yenilik etkilerini, resim veya tipografik işaret ve simgeleri(Rintel ve Pittam, 1997) içerir.

İletişim teknolojilerinin gelişmesinden eğitim sektörü de nasibini almış ve açık ve uzaktan öğrenme ortamlarını daha ilgi çekici hale getirme gerekliliği doğmuştur. Ancak çevrimiçi ortamlardaki sözsüz iletişim öğelerinin yalnızca yukarıda bahsi geçen ikonlar, simgeler veya resimlerle kısıtlı tutmak yanlıştır. Özellikle ülkemizde açık ve uzaktan öğrenenler ders videolarından sıklıkla faydalanmaktadır. Ancak videodaki ders anlatıcısının kullandığı yüz ifadelerine göre öğrenen motivasyonun değişkenlik gösterip göstermediği üzerinde yeterince çalışılmamış olup aslında açık ve uzaktan öğrenenler için kritik bir konudur.

Yüz ifadelerinin incelenmesinde kullanılan çeşitli yazılımlar olmasına rağmen hiçbiri bizim kültürümüzden çıkmadığından yüz ifadelerinin farklı kültürlerce farklı anlaşılma ihtimaline yer vermemek için bahsi geçen yüz ifadelerinin belirli saniyeler arasında sunulduğu video sadece araştırma amacı için özel olarak çekilmiş; ve ders anlatıcısı devlet konservatuvarı mezunu bir tiyatrocunun tarafından canlandırılmıştır. Her duygudurumun yoğunlukla kullanıldığı saniye aralığı sonunda öğrenenler motivasyonlarını ölçen bir cetvelle karşılaşmışlardır. Böylece öğretmenin hangi duygudurumu gösteren yüz ifadesini çoğunlukla kullandığında öğrenen motivasyonunda nasıl bir değişiklik olduğu gözlemlenmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında yapılan çalışmada “İletişim Ortamları Zenginliği ve Bilgisayar Ortamlı İletişim Kuramları’na göre yapılandırılmış e-öğrenme ortamlarında sözsüz iletişim öğelerinin etkili kullanımının öğrenen motivasyonuna etkisi var mıdır?” sorusunun cevabı aranmaktadır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı hem Dünya hem de Türkiye’deki açık ve uzaktan öğrenme kurumlarının gelişen teknolojilerden faydalanarak oluşturdukları öğrenme malzemelerinde de sözsüz iletişim öğelerini göz önünde bulundurmalarının öğrenci motivasyonuna bir etkisi olup olmayacağını veya ne ölçüde olacağını ortaya koymak ve bu konuya gereken

önemi vererek açık ve uzaktan öğrenenlerinin motivasyonlarını artırmaktır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrenen motivasyonu sözsüz iletişim yoluyla verilen mesajlardan etkilenir mi?

- Etkilenirse sözsüz iletişim yoluyla verilen hangi mesaj ile öğrenen motivasyonu artar?
- Sözsüz iletişim yoluyla verilen hangi mesaj ile öğrenen motivasyonu azalır?

2. Dünyadaki başarılı örneklerde açık ve uzaktan öğrenme malzemelerinde kullanılan sözsüz iletişim öğeleriyle ilgili yapılmış akademik çalışmalar hangi konuları kapsamaktadır?

3. Ülkemiz açık ve uzaktan eğitim sisteminde sunulan öğrenme malzemelerinde sözsüz iletişim öğelerinin daha bilinçli kullanılması için nasıl bir sistem önerilebilir?

Tez sonucunda açık ve uzaktan öğrenenlerin motivasyonunu artırmak için sözsüz iletişim öğelerinden daha çok ve daha doğru faydalanılmasını sağlayacak bir model önerilmesi hedeflenmektedir.

1.3. Önem

Ulusal ve uluslararası alanyazında açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında sözsüz iletişim öğelerinin kullanımıyla ilgili yapılan çalışmalar parmakla gösterilecek kadar azdır. Bunlar da çoğunlukla mesajlaşma ve yazı dilindeki sözsüz iletişim öğelerine odaklanmakta, uzaktan öğrenmede video malzemesinden yola çıkmamaktadır. Bunun yanı sıra iletişim ortamları zenginliği kuramı baz alınarak sözsüz iletişim öğelerinin de açık ve uzaktan öğrenmeyi zenginleştiren bir iletişim öğesi olabileceğinden bahsedilmemiş ve tüm bunların öğrenci motivasyonu ile olan ilişkisi incelenmemiştir.

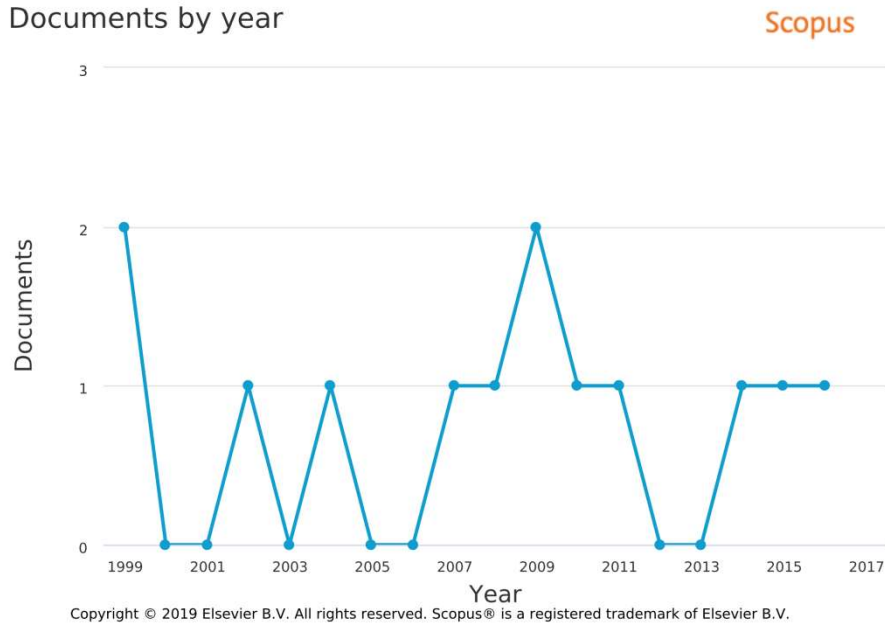
E-Öğrenme Ortamında Kullanılan Ders Anlatım Videolarındaki Sözsüz İletişim Becerilerinin Öğrenci Bağlılığına Etkisi (Emrecik ve Ozan, 2019) isimli çalışmada videolardaki iletişim unsurlarının öğrenmeyi etkileyip etkilemediği sorunsalı üzerinde durulmuş olup Etkileşim ve İletişim Kuramları genelinde Moore (1993)'un Transaksiyonel Uzaklık Kuramı ile Etkileşim Kuramı temel alınmıştır. Araştırma sonucunda ders

anlatıcısının sözsüz iletişim becerilerini etkili kullanmasıyla öğrenci bağlılığının arttığı ortaya çıkmıştır.

Bağcı (2008) ve Zeki (2009) derslerde öğrencilerin ilgi ve motivasyonlarını artırmak için sözsüz iletişim öğelerinin işe koşulmasının önemli bir araç olduğunun ve öğretmenlerin beden dilini etkili bir şekilde kullanmalarının önemi üzerinde durmuşlardır. Yeşil (2008) de çalışmasında sözsüz iletişim öğelerinin sınıf içerisinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuş ve anlatıcıların jest, mimik ve dış görünüşlerinin öğrenciler üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1.1 ve Tablo 1.2’de de görüldüğü üzere Scopus üzerinden yapılan araştırmalara göre “sözsüz iletişim” ve “uzaktan eğitim” anahtar kelimeleriyle yapılan arama sonucu 1999-2016 yılları arasında yürütülmüş 13 çalışmaya rastlanmış olup bu çalışmaların yıllara göre ve yapıldıkları ülkelere göre değişimi aşağıda verilmiştir.

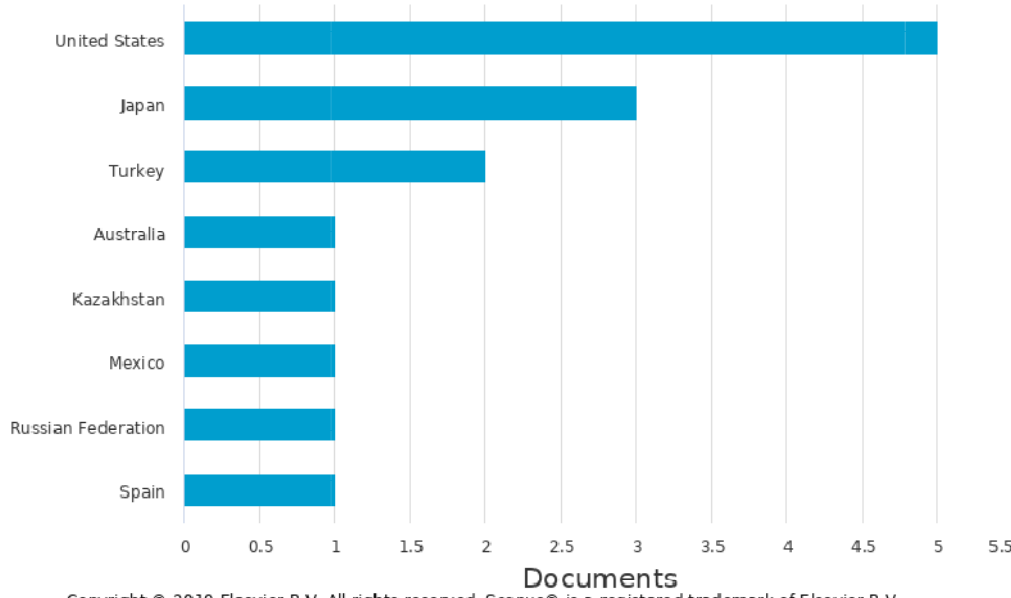
Tablo 1.1 Yıllara göre sözsüz iletişim ve uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar

Tablo 1.2 Ükelere göre sözsüz iletişim ve uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar

Documents by country or territory Scopus

Compare the document counts for up to 15 countries/territories.

Copyright © 2019 Elsevier B.V. All rights reserved. Scopus® is a registered trademark of Elsevier B.V.

Bu çalışma, özellikle son zamanlarda artarak yaygınlaşan ders videolarında anlatıcının yüz ifadelerini etkin kullanmasının öğrenci motivasyonunu ne derece etkilediğinin incelenmesi bakımından önemlidir. Bu çalışma ile açık ve uzaktan öğrenmede sözsüz iletişim öğelerinin öğrenen motivasyonuna olan etkisinin incelenmesiyle hem dünyada hem de Türkiye’de faaliyet gösteren açık ve uzaktan öğrenme kurumlarına öğrenme malzemesi hazırlanırken yol gösterebilecek ilkelerin belirlenmesi ve bir model önerisi sunarak ulusal ve uluslararası alanyazına katkı sağlayabileceği ve araştırma sonucunda edinilen bulguların öğretim tasarımcıları ve ders anlatıcıları için yararlı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca sözsüz iletişim öğelerinden yüz ifadelerinin e-öğrenme ortamlarında kullanılabilirliği hususunda araştırmacılar için yeni uygulama alanlarının ortaya çıkabileceği beklenmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmada ders anlatıcısının kullandığı yüz ifadelerinden nötr, enerjik ve samimi duygudurumlarını “olumlu”; sıkılmış, öfkeli ve düşünceli duygudurumlarını ise “olumsuz” olarak sınıflandıracak olursak öğrenenlerin olumlu yüz ifadeleriyle sunulan derslerde motivasyonlarının artacağı ve sözsüz iletişim öğeleri ile bireylerin sosyal bulunuşluk algısı, iletişimin etkililiği, öğrenme ortamındaki belirsizlikleri azaltma, öğrenenlerin tatmin seviyeleri, aynı anda çoklu bilgiyi alabilme, hızlı geri bildirim verebilme, kişisel odak noktası oluşturabilme, doğal dili kullanabilme, öğrenme kaynağı ile iletişim ve bireysel öğrenme faktörlerinin de bu yüz ifadelerinin kullanımı durumunda olumlu yönde değerlendirileceği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın nicel kısmı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, İktisat Fakültesi ve İşletme Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan 225 kalite elçisinin, araştırmanın nitel kısmı ise Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, İktisat Fakültesi ve İşletme Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan 9 kalite elçisinin deneyimleriyle sınırlıdır.

Araştırma e-öğrenme ortamlarından sadece videolar ile sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan sözsüz iletişim öğeleri sadece yüz ifadeleriyle sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan yüz ifadeleri sadece nötr, enerjik, sıkılmış, samimi, öfkeli ve düşünceli olmak üzere altı duygudurumla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sözsüz iletişim: Konuşulan sözel dilin dışında, jestler, mimikler ya da diğer dilsel olmayan işaretler aracılığıyla ifade edilen iletim biçimlerini kapsayan iletişim türü.

İletişim ortamları zenginliği: Bir iletişim ortamının ya da medyanın, taraflar arasında paylaşılacak anlamı taşıyabilmesi(Daft, Lengel ve Trevino, 1987).

Bilgisayar ortamlı iletişim: İletişimin bilgisayar ortamında gerçekleşmesi.

Kalite ölçütleri:Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, İktisat Fakültesi ve İşletme Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan, başarılı, açık ve uzaktan öğrenme sisteminin geliştirilebilmesi için görüş bildirmekten çekinmeyen öğrenen kitlesi.

2. ALANYAZIN

Sözsüz iletişim bireyler arasında konuşma dışındaki araçlarla gerçekleşen iletişimdir (Mutlu, 2004). İletişimimizin temel bir yönünü sözsüz iletişim oluşturur. Başka deyişle, günlük yaşamda gerçekleştirilen ilişkilerde başvurulan simgesel kodlar içinde sözsüz olanlar, anlam yaratma ve paylaşmada çoğu kez bilincinde olmaksızın, ama kaçınılmaz olarak sürekli kullanılırlar. Kişiler arası yüz yüze iletişimde doğal olarak yer alan ses tonlaması, yüz ifadeleri, mimikler, beden hareketleri, jestler sözlü iletişimin çerçevesini ve anlamını belirlemede her zaman etkili olmuştur. Öte yandan, başkaları hakkındaki izlenimlerin ve kararların oluşmasında görsel kodlar sezgisel değerlendirme aracı olarak önemli bir işlev üstlenirler (Zillioğlu, 2004).

İletişim teknolojilerindeki gelişme ve e-öğrenme ortamlarının çeşitliliğinin artması ile birlikte açık ve uzaktan öğrenme alanında da iletişim kanalları çoğalmış olup özellikle video ortamında sözsüz iletişim öğelerinin öğrenen motivasyonu üzerinde etkisinin ne ölçüde olduğu merak edilen bir konu olmuştur. Aşağıda öncelikle sözsüz iletişim ve e-öğrenme ile ilişkisi, öğrenen motivasyonu, İletişim Ortamları Zenginliği ve Bilgisayar Ortamı İletişim Kuramları'na değinilmiş, çalışmayla ilişkileri açıklanmıştır.

2.1. Sözsüz İletişim

İletişimin önemli bir boyutu da sözsüz iletişimdir. Özellikle günümüzde iletişimin sadece “dil” üzerinde gerçekleşen bir süreç olmadığı, gerisinde duran diğer faktörlerin de dikkate alınması gerektiği anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle, herhangi bir sözlü iletişimde saklı olan anlam sadece kelimelerin içinde değil, bireylerin birbirleri ile olan ilişkileri ve iletişimin gerçekleştiği ortam ve koşullarında da aranmalıdır. Bunun yanı sıra, birçok kişinin sözlü iletişimi yazılı iletişime tercih ettiği düşünüldüğünde, beden dilini okuma, ses

tonunu algılayabilme gibi sözsüz iletişim unsurlarını anlayabilmenin öneminin daha da arttığı söylenebilir (Poon Teng Fatt, 1998).

Kişilerarası yüz yüze iletişimde düşünceler sözlü, duygular ise sözsüz dil ile anlatılır. Başka bir deyişle, kişilerarası iletişimde konuşma dili duyguları dile getirmede genellikle yetersiz kalır. Çünkü sözler konuşmanın içeriğini oluştururlar, oysa sözsüz iletişim duygusal bilgiyi aktarır. Günlük yaşamdaki ilişkilerde sözel kodlar dışında başvurulan simgesel kodlardan sözsüz olanlar, anlamı yaratma ve paylaşmada çoğu kez bilinçsiz olarak sürekli kullanılırlar. Öyle ki beden diliyle verilen mesajlar insanlarla anlaşmada en temel araç niteliği taşır. Araştırmalar iletişimde beden dilinin; ses tonu (% 38) ve sözcüklere (% 7) göre % 55 oranla önde olduğunu göstermektedir (İzgören 2000, Pease-Pease 2003). Ancak sözsüz iletişimin bir araştırma alanı olarak görülmesi yeni sayılabilir. "Oysa sözsüz iletişimin önemli bir bölümünü oluşturan görsel kodların kullanımı, insanın iletişim tarihi kadar eskidir. İkel ve geleneksel toplumların insanı, günlük uygulamalar için olduğu kadar, din kökenli törenler için de son derece yetkin kodlar geliştirmiştir" (Zıllıoğlu 1993).

İnsanlar iletişim kurduklarında sözel mesajların yanında, sözsüz mesajlar da gönderirler. Kişilerarası iletişimde kullanılan beden hareketleri (jestler), yüz ifadeleri (mimikleri) ve ses özellikleri sözsüz iletişimin temel unsurlarıdır (Dinçer,2016; Gökçe, 2006; Tutar, 2000; Zıllıoğlu, 2014).

Sözsüz iletişim, yüz yüze iletişim içerisinde konuşma ya da yazı olmadan insanların birbirlerine bir takım mesaj göndermesi veya almasıdır. Bu iletişim türünde, insanların "ne söyledikleri" değil sadece "ne yaptıkları" ön plana çıkmaktadır (Dökmen, 2009). Kısacası sözsüz iletişim; sözcüklerle değil, hareket ve davranışlar ile gerçekleşen bir iletişim türüdür. Sözsüz iletişim daha çok sözlü iletişimi pekiştirmek amacıyla kullanılmaktadır (Işık, 2017). Böylece sözsüz iletişim, sözlü iletişimin anlamlarını güçlendirir (Mısırlı, 2008).

Sözsüz iletişim, sözlü iletişim mesajlarından daha güvenilirdir. Çünkü insanlar gerçek duygu ve düşüncelerini bazen dile getirmezler ya da getiremezler. Söyledikleri ile söylemek istedikleri farklı olabilir. Böyle durumlarda sözsüz iletişim, kişilerin gerçekte ne söylemek istediğini anlamada yardımcı olur (Gürgen, 1997). Bu yüzden insanların gerçek duygu ve düşüncelerini anlayabilmenin yolu, sözsüz iletişim mesajların yorumlanmasıdır

(Mısırlı, 2008). Cooper (1989) ve Baltaş (1995) sözcüklerin %10, sesin %30, bedeninin %60 oranında iletişimde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Los Angeles'taki California Üniversitesi'nden Dr. Albert Mehrabian tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, bir mesajın toplam etkisinin yaklaşık %7'sinin sözel (yalnızca sözcükler), %38'inin ses tonu ile ilgili ve %55'inin ise beden dili olduğu ortaya çıkmıştır. (Cooper, 1989; Ergin ve Birol, 2000; Pease, 2003; Mısırlı, 2008; Dinçer, 2015; Goman, 2015; James, 2016; Webster, 2017; İzgören, 2017). Ray L. Birdwhistell tarafından yapılan araştırmalar sonucunda ise mesajların %35'inin sözel ve %65'inin sözsüz yollar aracılığı ile aktarıldığı ortaya konulmuştur (Dinçer, 2015). Bunlara benzer şekilde sözsüz iletişim alanında uzun süreli çalışmalar yürüten Ken Cooper, bir mesajın toplam etkisinin %10'unu sözcükler, %30'unu ses tonuyla ilgili ve %60'unu ise vücut olarak belirlemiştir (Cooper, 1989). Buradan anlaşılacağı üzere bir iletişim sisteminde ortalama olarak sözcükler %10, ses %30 ve beden dili %60 rol oynamaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2000). Ses, beden diline ilave edildiğinde ise, sözsüz iletişimin etkisi %90'a ulaşmaktadır (Kara, 2015).

İletişim sürecinde en önemli mesaj, insanın kendisidir. Bu yüzden ses tonu, yüz ifadeleri ve beden hareketleri gibi pek çok sözsüz iletişim unsuru kişilerin varoluşunun bir yansıması olarak karşısındakinin üzerinde etki yaratmaktadır (Tayfun, 2011).

Sözsüz iletişim, insanların birbirlerini fark etmesi ile başlar. Mesafe, duruş, oturuş, ses tonu, yüz ve beden biçimi, giyim - kuşam ve aksesuar gibi değişik birçok unsurdan oluşan geniş bir yelpaze içerisinde devam eder (Köknel, 2005). Bu işaretlerin bir bölümü dürtülerden, güdülerden ve içgüdülerden kaynaklanır. Diğer bölümü ise, öğrenilir ve taklit edilir (Köknel, 2005). Buradan hareketle sözsüz iletişim, genel olarak üç kısma ayrılır (Schober, 2000). Bunlar;

1. Sesli: Sözsüz iletişimin, duyulabilen boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyut, hem dil ile ilgili olguları (konuşma ve vurgulama) hem de dilden bağımsız olan olguları (iç çekme ve gülme) kapsamaktadır.

2. Sessiz: Sözsüz iletişimin, görülebilen boyutunu oluşturmakta ve sadece gözün gördüğü beden hareketlerini kapsamaktadır.

3. Nesnel: Sözsüz iletişimin, tamamlayıcı boyutunu oluşturmaktadır. Yani kişilerin görüntülerini tamamlayan kıyafet ve aksesuar gibi unsurları kapsamaktadır.

Zıllıoğlu'na (2003) göre sözsüz iletişimin özellikleri ise, aşağıdaki gibi özetlenebilir;

Sözsüz iletişim, güvenilir iletiler sağlar: Kişiler bazen gerçek duygu ve düşüncelerini istediği gibi dile getiremezler. Oysaki ses tonu, yüz ifadeleri ve beden hareketleri gibi sözsüz iletişim unsurları duygu ve düşünceleri yansıtmaktadır.

Sözsüz iletişim, kültüre göre biçimlenir: Sözsüz iletişim unsurları, sözlü ve yazılı iletişime göre daha evrensel niteliktedir. Ancak anlamları açısından benzerliklerine karşın yine de sözsüz iletişim unsurlarının kültüre göre farklılıkları vardır. Kısacası, her toplumun sözsüz iletişim dağarcığı vardır ama kullanımı kendi toplumlarına özgüdür. Örneğin; bazı toplumlarda el ve kol hareketlerini fazla kullanmak hoş karşılanmazken bazılarında ise iletişimin doğal bir parçası olarak görülmektedir.

Sözsüz iletişim, ilişkileri tanımlar ve belirler: Yalnızca tanıdığınız ya da mesafeli olduğunuz kişiler için değil, yakın veya samimi olduklarınız içinde geçerlidir. Örneğin; her zaman sıcak bir ses tonu ve samimi tavrı ile konuşan birinin resmi bir biçimde tokalaşması ve soğuk davranması o andaki ilişkiyi nasıl belirlemek istediğini karşısındakine bildirmektedir.

Sözsüz iletişim, iletişim yokluğunu olanaksız kılar: Aynı ortamda bulunan kişiler, aralarında konuşmasalar bile birbirlerine birçok ileti akışı sağlarlar. Çünkü kişilerin yüz ifadeleri, beden hareketleri, mesafeleri, giyim - kuşamları hatta suskunluk biçimleri, onların duyguları hakkında pek çok bilgi aktarmaktadır.

Sözsüz iletişim, sözlü iletişimin içeriği hakkında bilgi verir: Sözsüz iletişim genellikle sözlü olan iletilerin yorumlanmasında ipuçları sağlamaktadır. Örneğin; “Seni Bugün Beklemiyordum” iletilisinin aktarımında kullanılan ses tonu ve ona eşlik eden yüz ifadesi ile beden hareketlerinin özellikleri değişik anlamlara yol açabilir.

Tüm bu bilgiler ışığında sözsüz iletişim, günlük hayattan iş hayatına kadar olan insan ilişkilerinin veya her türlü sosyal ilişkilerin hemen hemen tamamına yakın kısmını kapsamaktadır. Kısacası hayatın her aşamasında doğumdan ölüme kadar etkisini sürdürür.

Bu yüzden sözsüz iletişim, iletişimin ve insan davranışlarının en doğal ve en yaygın unsurları arasında yer almaktadır (Yalçın ve Adiller, 2016).

Bu araştırmada ise sözsüz iletişim öğelerinden yalnızca yüz ifadeleri ele alınmıştır.

2.1.1. Yüz ifadeleri ve özellikleri

Sözsüz iletişimin en önemli unsurlarından biri duyguların en yoğun olarak gösterildiği yüz ifadeleridir (Tomkins, 1962). Ekman (2003), temel duygu ifadelerinin yedi adet olduğundan, bunların ise mutluluk, üzüntü, korku, şaşırma, kızgınlık, aşağılama ve iğrenme olduğundan bahsetmiş ve bu ifadelerin özelliklerini ayrı ayrı tanımlamıştır. Bu duygu ifadelerine ek olarak Tracy ve Robins (2008) gurur ifadesinin de temel bir duygu ifadesi olduğunu savunarak, bu duygu ifadesine ait özellikleri tanımlamıştır.

2.1.1.1 Mutluluk

Eğlenme, heyecan, rahatlama ve hayret mutluluk veren duygular arasında sayılır. Eğlenme, keyifli duyguların en basitlerindedir ve yoğunluk olarak değişiklik gösterebilir. Heyecan ise Tomkins (1962) tarafından ilgi duygusunun en yoğun biçimi olarak nitelendirilmektedir. Rahatlama bir sebeple çok yoğun olan bir duygunun sönmesidir ve yalnız başına bir duygu olarak nitelendirilmeyip başka bir duygunun devamı niteliğindedir. Ekman (2003), hayretin korkudan ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir. Hayret akıl almaz ve nadir bir durum karşısında şaşkına dönmektir. Kişi başarı sağladığında yaşadığı haz ise Poggi tarafından “fiero” olarak tanımlanmış ve kendine has özellikleri ile mutluluk veren duygular kategorisine girmiştir (Ekman, 2003).

Mutluluk, göz etrafındaki kasların kasılmasıyla ortaya çıkan kırışıklık, elmacık kemiklerinin belirginleşmesi, yanakların kalkması ve dudak kenarlarının simetrik olarak yukarı doğru kıvrılması olarak gözlenebilir.

2.1.1.2 Üzüntü

Üzüntüyü tanımlayabilmek için pek çok kelime bulunmaktadır: hayal kırıklığına uğramak, kederli, keyifsiz, depresif olmak, bezgin, mahzun, acılı, çaresiz gibi kelimeler kullanılabilir. Üzüntü ve acı çekmenin işlevi, kişinin yaşadığı kaybı anlamlandırmasıdır. Eğer kişi, yaşanan kayıp sonrasında acı hissetmeseydi kaybın ne anlama geldiğini bilememektedir (Ekman, 2003).

Üzüntü sırasında, ağız istemsiz olarak açılır, dudakların köşeleri aşağı doğru bükülür. Kaşların iç kenarları yukarı doğru kalkar, göz kapakları düşer, dudak kenarları aşağı doğru kıvrılır, gözler aşağı doğru bakar.

2.1.1.3 Korku

Kişinin acı çekmesine neden olan ve kişiye tehdit oluşturan durumlar karşısında kişinin verdiği tepki korku olarak nitelendirilir. Psikolojik veya fizyolojik zarar gelme tehdidi korku duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan korku deneyimleri üç faktöre ayrılabilir: yoğunluk, zaman ve başa çıkabilme (Ekman, 2003).

Korku ile göz kapakları yukarı doğru kalkar ve gerilir. Çene aşağı düşerek açılır ve dudaklar yatay olarak gerilir. Kaşlar yukarı kalkar ve birleşir. Gözler ise odaklanarak ileri doğru bakar.

2.1.1.4 Şaşırma

Şaşkınlık en kısa süren yüz ifadesidir. Ekman, şaşkınlık ve korku ifadelerinin birbirine çok benzediği için sık sık karıştırıldığından bahsetmiştir. Bunun yanısıra okuryazar olan ülkelerde bunun ayırt edilmesinin daha kolay olduğunu belirtmiştir (Ekman, 2003).

Şaşkınlık esnasında gözler tamamen açılır, kaşların tamamı ve gözkapakları yukarı doğru kalkar ve çene düşerek ağız açılır.

2.1.1.5 Kızgınlık

Kızgınlık, bir kişinin birine veya bir şeye fiziksel olarak zarar vermek istediğinde hissettiği duygudur. İçerleme; haksızlıktan dolayı oluşan kızgınlık, somurtma; pasif olan kızgınlık, çileden çıkma, öç alma gibi kızgınlık çeşitleri vardır. Engellenmişlik hissine kapılmak da kızgınlığa yol açabilmektedir (Cüceloğlu, 1994).

Kızgınlık, yüz ifadelerinden, ses tonundan rahatlıkla anlaşılabilir. Kaşlar çatılır ve birbirine yaklaşır, göz kapakları yukarı doğru kalkar, gözler dik dik bakar, dudaklar içe doğru bükülür ve kenarları bastırılmıştır.

2.1.1.6 Aşağılama

Aşağılama iğrenme ile ilişkili ancak iğrenmeden farklı bir duygudur. Aşağılama, sadece insanlar için hissedilen bir duygudur (Ekman, 2003).

Aşağılama duygusunu hisseden kişinin dudağının tek tarafı asimetrik şekilde aşağı doğru gerilir.

2.1.1.7 İğrenme

Sadece tad, koku, dokunma, ve görüntü değil düşünceler bile iğrenme duygusunu ortaya çıkarabilir (Ekman, 2003). O'Sullivan ve Ekman' ın (2003) yaptığı araştırmada iğrenmeyi en çok tetikleyen durumun ahlaka aykırı davranışlar olduğu belirtilmiştir.

İğrenme duygusunu yaşayan kişinin alt dudağı hafif dışarı çıkar, burun delikleri gerilir, kaşları aşağı iner ve göz kenarlarında çizgiler oluşur.

2.1.1.8 Gurur

Ekman (2003) gurur duygusunu keyifli duygular içinde yer aldığından bahsetmiştir. Ancak Tracy ve Robins (2008) gurur duygusunun temel duygu ifadelerinden olduğunu savunmaktadır.

Gurur duygusunu yaşayan kişinin başı hafifçe geriye yatar, hafifçe gülümser, bedeni de hafifçe geriye doğru eğilebilir.

2.2. E-öğrenme Ortamlarında Sözsüz İletişim

Örgün eğitim ortamlarında öğretmenin sözsüz iletişim öğelerini etkin kullanmasının öğrenen motivasyonuna etkisi konusu sıklıkla çalışılmış olup anlamlı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Haneef vd. (2014) çalışmalarında sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme üzerine etkisini, öğretmenin sözsüz iletişimi etkili kullanıp kullanmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda sözsüz iletişim öğelerinin öğrenci katılımı ve performansını artırmak için iyi bir yöntem olduğu, öğretmenin beden dili, yüz ifadeleri, ses tonu ve göz temasını etkili kullandıklarında öğrenen katılımı ve performansının arttığı ortaya çıkmıştır.

Ancak e-öğrenme ortamlarında sözsüz iletişim, çoğunlukla ikonlar (emoticons) ve yan dil (paralanguage) ile sözsüz işaretlerin eksik kaldığı yerleri telafi etmek için kullanılan küçük bir araç olarak ele alınmış olup e-öğrenme materyallerinden videolardaki ders anlatıcısının sözsüz iletişim öğelerini etkili kullanmasının öğrenen üzerindeki etkilerini çalışan çok az araştırma yapılmıştır. Tu (2002), olumlu sözsüz davranışların kullanılmasının, öğretmen izlenimini ve öğrencilerin etkili öğrenmesini büyük ölçüde artırabileceğini belirtmiştir.

2.3. Kuramsal Temeller

2.3.1. Bilgisayar ortamı iletişim kuramı

Öğrenme ve öğretme sürecinin her aşamasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek daha çok kullanıldığı günümüzde, bilginin yapılandırılması ile öğrenme ortamında var olan sosyal etkileşimlerdeki ilişkilerin tanımlanması da giderek daha çok önem kazanmaktadır. Özellikle çevrimiçi öğrenme ortamının öğrenenler arasında iletişim ve etkileşimi artırmada büyük potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bu ortamda, çoklu ortam kaynaklarının bir araya getirilmesi ve etkili grup çalışması içinde yaşayarak öğrenme deneyimlerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, öğrenenlerin farklı zaman ve mekânlarda iletişime girmelerini sağlayan uygun teknolojilerin ve öğrenme öğretme stratejilerinin kullanımı vurgulanmaktadır (Klemm,2005; Kemp, 2006).

Jones (1995)'e göre bilgisayar ortamalı iletişim yalnızca bir araç değil; öncelikle teknolojinin, ortamın ve sosyal ilişkilerin motorudur. Bu açıdan, bilgisayar ortamalı iletişim sadece sosyal ilişkilerin yapılarını oluşturmaz, aynı zamanda ilişkilerin oluştuğu alan ve bireylerin bu alana girmek için kullandıkları bir araç olarak da görev yapmaktadır (akt. Romiszowski & Mason, 2004). McAteer, öğrenenlerin farklı zaman ve mekânlarda iletişime girmelerini sağlayan uygun teknolojilerin ve öğrenme öğretme stratejilerinin kullanımı vurgulanmaktadır. Harasim (1989), etkileşim özelliği sayesinde bilgisayar aracılı iletişimin öğrenme üzerinde büyük bir etkiye sahip olma potansiyeli olduğunu belirtmiştir (Akt. Marra, Moore & Klimczak, 2004). Fåhræus (2001) ise metin tabanlı ve eşzamanlı olmayan çevrimiçi forumların kullanıldığı bilgisayar ortamalı iletişimde, bu teknolojilerin önemli birer etkileşim ortamı olarak kullanıldığını, ayrıca grup iletişimlerinin takip edilmesinde büyük kolaylık sağladığını belirtmiştir.

Van Dijk (1997)'e göre günlük kullanım dilinde söylem; çoğunlukla dil kullanımının çeşitli formlarını, özellikle genel ya da özel konuşmalardaki kullanılan dili ya da konuşma şekillerini kapsamaktadır (Akt. Mazur, 2004). Mazur (2004)'e göre, "söylem" in daha genel kullanımda tanımı, sadece dil kullanımını değil, dilin kullanımındaki fikirleri, felsefi içeriğini ve aynı zamanda etkileşimi de kapsamı şeklinde. Söylem çözümlemesi dilin basit düzeyde kullanımının ötesinde dili; kimin, nasıl, neden, ne zaman kullandığı gibi öğelerin incelenmesidir. Söylem çalışmaları disiplinler arası çalışmalar olup çoğunlukla, dayanılan kuram ile metin ya da konuşmanın çözümlemesine odaklanmaktadır. Söylem çözümlemesi, dilbilimsel formları ve işlevselliği, retorik ve biçimleri, psikolojik ve sosyo kültürel çalışmaları içeren geniş kullanım alanlarına ve konularına sahiptir. Söylem çözümlemesinin verileri, bireysel ve kurumsal bağlamda, sözlü görüşmelerden yazılı metinlere kadar uzanan geniş bir alanda, dil ve dilin birçok formunun kullanıldığı belgelenmiş resmi olan ve olmayan diyaloglardan elde edilmektedir. Bu verilerin çözümlemesi; dilbilimsel işlevselliğin, söylem yapılarının, diyalog içindeki anlam yapılarının ve iletişim örüntülerinin çözümlemesi ile konuşmanın örgütlenmesi ve söylemin kültürel ve sosyal boyutlarının araştırılması gibi çeşitli çalışmaları içermektedir (Mazur, 2004).

Bilgisayar ortamalı iletişim sürecinde eşzamanlı olan ya da olmayan iletişim örüntülerinin çözümlemesi ile elde edilen bilgiler, çevrimiçi öğrenme ortamlarındaki öğrenme-öğretme sürecinin yapılandırılması açısından önemlidir. Bu doğrultuda, bilgisayar ortamalı söylem

çözümlemesi ile metinsel gözlemlere dayanan çevrimiçi davranışların çözümlemesi, dolayısıyla çevrimiçi davranışların dilin bakış açısıyla görülmesi ve yorumlanması mümkündür. Ayrıca yapılan çözümleme ile de grup tartışmaları için bir çerçeve sağlanmaktadır. Bu çerçeve; bireylerin tartışma konusu, amacı ve grubun özelliklerini dikkate alarak tartışmaya katılımlarını anlamlı kategoriler içinde sınıflamaya fırsat tanımaktadır (Turoff, 1991; Turoff, Hiltz, Bieber, Rana, & Fijermestad, 1999). Herring (2004)'e göre bilgisayar ortamı söylem çözümlemesinin varsayımları şunlardır:

- Söylem içerisinde mevcut olan örüntü, çözümleme yapanlar tarafından belirlenir. Bilgisayar ortamı söylem çözümlemesi bu örüntülerin (örn. itiraz etme ve açıklama) ortaya çıkmasında yardımcı olur.
- Söylem, bilişsel ve sosyal faktörleri yansıtabilen dil ile ilgili olduğu gibi dil dışındaki unsurları da (grup üyeleri arasında karşılıklı saygının olup olmaması gibi) içerebilir.
- Bilgisayar ortamı söylem, teknolojik özellikler tarafından şekillendirilir. Bu nedenle teknolojinin özelliklerinin iletişimi nasıl şekillendirebileceğine dikkat edilmelidir (eşzamanlılık gibi).

Bilgisayar ortamı iletişimin özellikleri ve çevrimiçi ortamlarda sosyal ilişkilerin, iletişim örüntülerinin incelendiği çalışmalarda, elektronik ortamlarda gerçekleştirilen söylemlerin çözümlemesi, yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkması, yeni öğretimsel örgütlemelerin gerekliliği ve öğrenenlerin aktif olarak öğrenme süreçlerine katılmaları için gereken stratejilerin kullanılması vurgulanmaktadır. Örneğin; Mannikkö ve Fähræus (1997) tarafından yapılan bir çalışmada, 51 lise öğretmenin problem tabanlı öğrenme ortamında, okullarda İnternet'in nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin tartışmalarındaki iletişim örüntüleri incelenmiştir. Bu süreçte, öğretmenlerin problemi çözerken birbirlerinin deneyimlerinden yararlandıkları, uzlaşmaya varmak için grupça tartıştıkları, bu tartışmalar sırasında bazı grupların aralarında işbölümü yaparak görevleri paylaştıkları, bazılarının ise işbirliğine dayalı olarak görevleri gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir (Akt. Fähræus, 1999). Benzer bir çalışma öğretmenler arasında ve öğretmen yetiştirme programında uygulanmış, çevrimiçi ortamda öğretmenlerin etkileşim örüntüleri söylem çözümlemesi ile incelenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin bilgi tabanlı bir topluluk oluşturdukları ve bilgisayar teknolojilerinin sınıf ortamına entegrasyonu ile ilgili konuları tartıştıkları görülmüştür (Sing ve Kline, 2006). Curtis ve Lawson (2001) tarafından yapılan çalışmada, yetişkin eğitimi programında yer alan "İnternet ve eğitim" dersine katılan 24 katılımcının

çevrimiçi öğrenme ortamında, metin tabanlı iletişim örüntüleri incelenerek işbirliğine dayalı öğrenmenin kanıtları aranmıştır. Sonuç olarak yüz yüze ortamdaki işbirliğine dayalı öğrenmenin özelliklerinden farklı olarak eşzamanlı olmayan çevrimiçi ortamlarda işbirliğine dayalı iletişim örüntüleri belirlenmiştir.

2.3.2. İletişim ortamları zenginliği kuramı

İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı'na göre (Daft ve Lengel, 1984; Daft ve Lengel, 1986; Daft, Lengel ve Trevino, 1987) ortamın zenginliği; bilginin çeşitli yollardan aktarılabilmesiyle, anlık geri bildirimlerin sağlanabilmesiyle ve öğrenenlerin öğrenme ortamındavardıkları olanlarla yüksek derecede etkileşimde bulunabilmesi ile açıklanabilmektedir. Öğrenme sürecinde öğrenene zengin ortamların sunumu, bireylerin sosyal bulunuşluk algısını olumlu yönde etkilerken, öğrenme sürecinde yaşanan iletişimi de etkili kılmaktadır. İletişimin etkililiği, mesaja uygun zenginlikte ortamın seçilmesiyle yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle öğrenme ortamında zengin iletişim araçlarının yer alması az olanlara göre daha etkili bir iletişim sunmaktadır (Daft ve Lengel, 1984).

İletişim ortamları zenginliği kuramına göre zengin iletişim araçları ile beslenen ortamlar, içeriğin analizinin zor olduğu, anlaşılması zor ve karmaşık yapıların daha kolay anlaşılmasına yardımcı olur. Bununla beraber sıradan veya zayıf iletişim araçları ile beslenen öğrenme ortamları genellikle günlük hayata dair rutin etkinliklerin kullanılmasında uygundur (Suh, 1999). Bu nedenle öğrenme sürecinde ne kadar etkili bir iletişim ortamı yaratmak istiyorsak o denli içerik sunumunu zenginleştirebilecek uygun iletişim kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır (Carlson ve Zmud, 1999).

Dennis ve Kinney (1998) iletişim ortamları zenginliği kuramının hızlı geri bildirim ve çoklu ipucu özelliğine vurgu yaparken, Lai ve Chang (2010) ise zengin ortam içeriğinin, özellikle yüksek miktardaki bilginin aktarıldığı iletişim sürecinde olabilecek belirsizlikleri azaltmada yardımcı olacağını ileri sürmektedir. Shepherd ve Martz (2006), uzaktan öğrenme sistemlerinde zengin ortam içeriğinin etkili bir şekilde kullanılmasının iletişimi arttırdığını ve dolayısıyla öğrenenlerin tatmin seviyelerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı'nın temel özellikleri Daft ve Lengel'e göre (1984;1998) şöyle sıralanmaktadır:

- Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme,
- Hızlı geri bildirim verebilme,
- Kişisel odak noktası oluşturabilme,
- Doğal dili kullanabilmedir.

Görülmektedir ki tüm bu özellikler sözsüz iletişim için de geçerli olabilecek özelliklerdir. Bu da bize sözsüz iletişim öğelerinin de iletişim ortamlarını zenginleştiren faktörler olarak ele alabileceğimizi göstermektedir.

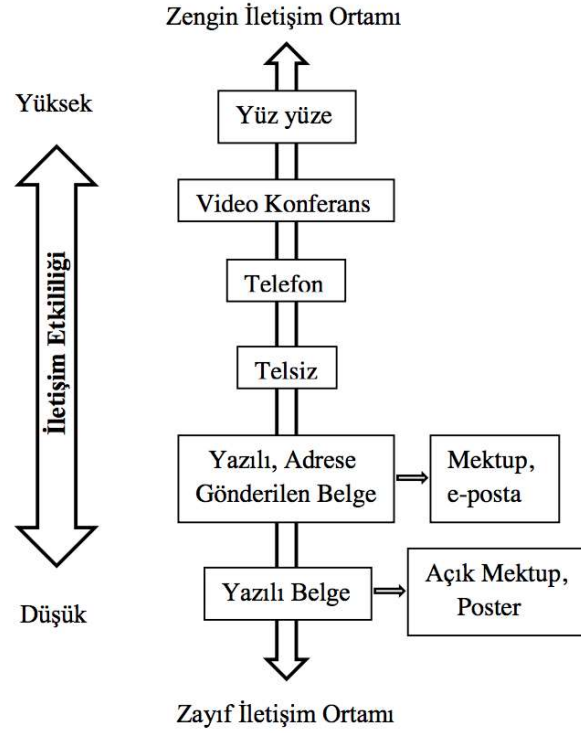
İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı'nda belirsizlik ve çok anlamlılık öne çıkan iki kavramdır. Bu kavramlar, bir iletişim ortamının zenginliğini ya da daha az zenginliğini belirtmektedirler(Sun ve Cheng, 2007; Dennis ve Kinney 1998;Daft ve Lengel, 1986).

Belirsizlik, enformasyon eksikliği ile ilgili bir kavramdır. Böyle bir durum da, karşı tarafın ilk söylediğini anlayamaması sonucu ortaya çıkar. Belirsizliğin ortaya çıkması durumunda, ihtiyaç duyulan daha fazla bilginin karşılanması ya da paylaşılması ile istenilen enformasyonun iletilebilmesi mümkün olur. Ancak, böyle bir paylaşımın iletişim süresini arttıracığı da söylenebilir. İletişim açısından sürenin artması ise iletişim ortamının zenginliğinin az olduğunun bir göstergesidir. Düşük zenginlikteki bir iletişim ortamında, yüksek zenginlikte bir enformasyonun paylaşılmasının, eşit oranda belirsizliği de arttıracığı öngörülebilir. Bunun önüne geçebilmek için iletişim süresinin uzatılması söz konusu olmaktadır.

Çok anlamlılık, muğlak, anlaşılması güç konular üzerinde bir iletişim ortamında görüşmeler yapılması durumunda karşılaşılabilecek bir kavramdır.Bu durumda kişi, karşısındakinin söylediklerini anladığını sanacaktır. Ancak, anladığı doğru enformasyon değil, farklı ya da yanlış bir enformasyon olacaktır. Yerine getirilen iletişim görevinde olası tahmin çatışmaları ortaya çıkacaktır. Tahmin çatışması, iletişim sürecindeki kişilerin enformasyonun anlamını paylaşmaları ile ilgilidir. Paylaşımlardaki anlamalar

farklı ise, bu durumda çok anlamlılık söz konusu olmaktadır. Zengin bir iletişim ortamında, belirli bir süre içinde kurulan iletişimlerde, çok anlamlılığın ortaya çıkması olasılığı, daha az zengin iletişim ortamlarına göre minimum seviyede olacaktır. Çok anlamlılık doğurabileceği düşünülen iletişimler açısından, zengin iletişim ortamlarının kullanılmasının daha yararlı olacağı söylenebilir (Yüzer, 2013).

Daft ve Lengel'e (1986) göre, günlük yaşamda kullanılan iletişim ortamları arasında en zengin olan ortamdaki doğru olanlara göre bir sıralama yapıldığında, yüz yüze iletişim en zengin ortam olarak ilk sırayı alır. Yüz yüze iletişim en zengin ortam olarak alınmasının bir nedeni anında geri dönüte açık olmasıdır. Ayrıca, bu ortam vücut dili gibi sözel olmayan iletişime açıklığı, ses tonlamaları ile sağlayabildiği iletişim açısından da geridönütler sağladığı için en üst sırada yer almaktadır (Sun ve Cheng, 2007). Bu ortamdaki sonra görsel ve anında geridönüt verilebilen ortamlar gelmektedir. Bu ortamlardan birinin video konferans olduğunu Daft ve Lengel (1986) belirtmektedirler. Telefon görüşmeleri bunların altında gelmektedir. Bunun nedeni, sözel olarak ifadelerin, kelimeler, tonlamalar ile verilebilmesine karşılık, görsel ifadelerin ve mimiklerin eksikliğinin bulunmasıdır. Telsiz, telefondan sonra gelen bir diğer iletişim ortamıdır. Sesli iletişim ortamlarından sonra yazılı iletişim ortamları gelmektedir. Bu ortamlar da yazılı ve adrese, kişiye ya da kişilere gönderilen ortamlar ve diğer yazılı belgeler olarak ayrılmaktadır. Adres belirtilebilen iletişim ortamları arasında mektuplar ve e-postalar yer almaktadır. Bunların dışındaki yazılı belgeler ise herkese açık mektuplar ve posterlerden oluşmaktadır. Şekil 2.1 zengin iletişim ortamlarını en çoktan en aza doğru sıralanışını göstermektedir. Yeni iletişim ortamları da bunlar arasında yerlerini alabilecektir (Yüzer, 2013).

Şekil 2.1. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı doğrultusunda ortamların sıralanışı (Daft ve Lengel, 1986)

Uzaktan öğrenmede, kullanılan teknolojilere bağlı olarak iletişim ve öğrenme ortamları farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, iletişim ortamları zenginliği açısından uzaktan öğrenmenin incelenmesi, bilginin potansiyel uzaktan öğrenenlere ve kurulan etkileşimli iletişimlerle öğrenenlerden diğer öğrenenlere ve öğretilere doğru olan yolculuğunu açıklayabilmesi açısından önem kazanmaktadır (Yüzer, 2013).

İletişim ortamları zenginliği kuramı çerçevesinde tasarımı yapılan öğretim araçları öğrenme kaynağı ile iletişimin artmasına; öğrenenin içeriğe zengin ve çoklu iletişim kanallarından ulaşabilmesine; iletişim sürecinde çabuk geri bildirim alabilmesine; içeriğin ve iletişim kanallarının zenginliğinden dolayı öğrenenin kendine uygun iletişim şeklini seçerek bireysel öğrenmesine olanak sağlamaktadır. Bireysel öğrenmenin rahatlıkla gerçekleştirilebildiği açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinde kullanılacak öğretme-öğrenme malzemelerinin etkili, verimli ve çekici tasarımlarının yapılabilmesi için zengin iletişim ortam ve kanallarıyla beslenmesi gerekmektedir.

2.4. Öğrenen Motivasyonu

Motivasyon, bireyin yaşamı boyunca kendini idame ettirebilmesi, kendi hedeflerini belirleyebilmesi ve doyum noktasına ulaşabilmesi için içsel gücünü dışsal enerjiye çevirebilmesini sağlayan en önemli olgulardan biridir (Baygüz, 2011). Çünkü motivasyon bireyi harekete geçirir, bireyin algılama gücünü artırır, düşünsel çabalarının gelişiminde katkıda bulunur, faaliyetlerin devamlılığını ve düzenini sağlar (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998).

Motivasyon, insan ve insan davranışlarını konu edinir. Dolayısıyla motivasyonun temel amacı, insanı kazanmaktır. İnsanları kazanabilmek için ise insan isteklerinin, beklentilerinin ve ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Şahin, 2004). Öyle ki Clarence Francis motivasyon ile ilgili şöyle demektedir. *“Bir insanın zamanını ve belirli bir ölçüde mahareti gerektiren bedeni faaliyetlerini saat üzerinden veya günlük olarak satın alabilirsiniz hatta belirli bir yerde insanın fiilen hazır bulunmasını sağlayabilirsiniz fakat bir insanın inisiyatifini, sadakatini; kalben, zihnen ve ruhen bağlanabilmesini satın alamazsınız. Bunlar satın alınamazlar, ancak kazanılabilirler”* (Baykal, 1974).

Öğrencilerin bilgi ve becerilerinin ortaya çıkarılmasında önemli bir faktör olan motivasyon, öğrencilerin başarılı olmalarının önemli bir ögesi olarak kabul edilmektedir (Freedman, 1997; Lee & Brophy, 1996). Motivasyon, öğrencilerin yaratıcılıkları, öğrenme stilleri ve akademik başarıları vs. üzerinde önemli ve etkili bir faktör olarak kabul edilmektedir (Kuyper, van der Werf & Lubbers, 2000; Wolters, 1999). Motivasyon, öğrenmenin anahtar kavramlarından birisidir ve bu nedenle öğretim ortamlarında ihmal edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca motivasyon, basit ve yalın bir yapıdan ziyade çok boyutlu bir yapıyı temsil etmektedir. İnsanlar motivasyonun sadece farklı miktarlarına değil aynı zamanda farklı çeşitlerine de sahiptirler (Ryan & Deci, 2000). Martin ve Briggs, motivasyonu davranışın uyandırılması, sürdürülmesi ve kontrolünü etkileyen içsel ve dışsal koşulların hepsini içeren yapı olarak tanımlarken; Keller ise motivasyonu kişilerin davranışlarının önemine ve kontrolüne dayalı olarak, amaçlarına ulaşmak veya bazı şeylerden sakınmak için yaptıkları çaba veya çalışmaların derecesi olarak tanımlamıştır (Akt: Warren, 2000). Motivasyonun, başarı ile ilişkisini inceleyen birçok bilim insanı, çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Motivasyonla ilgili Keller, Wlodkowski, Herzberg, Maslow, Mayo, McClelland, McGregor, Likert, Luthans ve Vroom'ın teorileri,

öğrencilerin öğrenmelerinde motivasyonun önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ancak motivasyonun, öğrenme ve davranış üzerindeki bu etkililiği bilinmesine ve kabul edilmesine rağmen genellikle bir öğretim tasarımında nasıl kullanılacağı ve ne anlama geldiği pek bilinmemektedir. Bu durum ise motivasyonun, bir öğretim tasarımının inşasında yeterince dikkate alınmamasına veya önemsenmemesine neden olmaktadır. Yani bir öğretim programının etkililiği, öğrenci motivasyonuna bağlı olup öğrenci motivasyonu düşükse düşük, yüksekse yüksektir (Spitzer, 1996). Yine Spitzer'e (1996) göre, öğretim ortamlarında motivasyon boyutunun ihmal edilmesi öğretimin başarısız veya istenilen düzeyde olmamasının önemli nedenlerinden birisidir.

Motivasyon, bireylere karşı nasıl davranıldığıyla ve bireylerin yaptıkları iş hakkında neler hissettikleriyle ilgilidir (Keenan, 1996). Bu da öğretmenin sözsüz iletişim öğelerini etkili kullanmasıyla yakından ilişkilidir.

2.4.1. Dışsal motivasyon ve içsel motivasyon

Dışsal motivasyon, bireyin yapmayı istemediği işler konusunda ödül, ceza, baskı veya takdir edilme gibi dışsal faktörlerin etkisi ile harekete geçmesidir. Dışsal motivasyon, bireyin çevresinden aldığı pekiştirme veya ödüllendirme ile istenilen bir şeyin yapılmasını sağlar. Dışsal motivasyonun etkisi uzun sürmez, kalıcılığı ve yoğunluğu düşüktür. Çünkü sürekli dışarıdan beslenmeye ihtiyacı vardır (Aslantürk, 2014).

İçsel motivasyon ise, kişinin ilgi, merak, anlama veya başarıya gibi içsel ihtiyaçlara karşı geliştirdiği ve kontrol mekanizmasının kişinin kendisinde olduğu motivasyon çeşididir. Başka bir ifadeyle içsel motivasyon, bireyin doyum elde etmek için herhangi bir dışsal faktörün etkisinden bağımsız bir şekilde kendi isteği ile harekete geçmesidir (Akbaba, 2006). Çünkü bireyler kendi iradeleriyle davranma ve kendi kararlarını verme arzusu içindedirler. Bu yüzden bireyler, bir şeyi yapmak zorunda oldukları için değil, yapmayı istedikleri için yaptıklarında ihtiyaçlarını ve arzularını doyummuş olurlar (Raffini, 1996).

İçsel ve dışsal motivasyon arasındaki temel farklılık davranışın belirlenmesini sağlayan ve kontrol eden nedenlerle ilgilidir. İçsel motivasyonda kontrol kişinin kendisinde iken; dışsal motivasyonda kontrol çevrededir. İçsel motivasyonda işin kendisi kişiyi motive ederken; dışsal motivasyonda çevreden gelen faktörler kişiyi motive eder. Sonuç olarak,

işsel ve dışsal motivasyon çeşitleri insanların motivasyonu üzerinde oldukça önemlidir (Dündar, Özutku ve Taşpınar, 2007).

2.4.2. Psikolojik motivasyon

Psikolojik motivasyon, bireyin kişilik yapısı ve davranış özellikleri ile ilgilidir. Bu motivasyonun oluşumunda yaşam koşullarına bağlı olarak farklılık gösteren kişilik yapıları, bireylerin davranışlarını biçimlendirir. Farklı kişilik yapıları, farklı psikolojik ihtiyaçlara yön verir. Bundan dolayı psikolojik ihtiyaçları incelemek ve anlamak zordur (Sav, 2014). Örneğin; psikolojik ihtiyaçlar kimi zaman başarılı olma isteği kimi zaman özgür yaşama düşüncesidir. Bunların ortak yönü ise, bireylere özel olmalarıdır. Çünkü bireyler herhangi bir olaya karşı farklı tepkiler verebilir. Söz gelişi, bazı olaylar karşısında soğukkanlı olmaya çalışan kişilerin olduğu gibi benzer olaylara karşı çabuk sinirlenen kişilerde vardır. Aynı zamanda başkalarına karşı hoşgörülü ve saygılı davranan kişilerin olduğu gibi başkalarına karşı kırıncı davranan kişilerde vardır. Buna benzer olarak sıkıntı, korku, ilgi veya mutluluk gibi duygular da kişilere göre değişkenlik gösterir. Bu bakımdan psikolojik motivasyon, motivasyon çeşitleri içerisinde en karmaşık olanıdır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998).

2.4.3. Fizyolojik motivasyon

Fizyolojik motivasyon, insanların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan motivasyon çeşididir. Bu motivasyonlar, insanların temel ya da birincil ihtiyaçlarının elde edilmesine yöneliktir. Dolayısıyla fizyolojik motivasyon, insan vücudunun biyolojik bir organizma olarak işlevliğini ve sürekliliğini sağlamak için tatmin edilmesi gereken ihtiyaçlardır. Fizyolojik ihtiyaçlar tatmin edildikçe insanların motive olma özelliği ortadan kalkar ama hiçbir zaman yok olmaz. Bu ihtiyaçlar, belirli aralıklarla ortaya çıkar ve tatmin edilmesi gerekir. Fizyolojik motivasyonlar yarı bilinçli, yarı bilinçsiz olup barınma, beslenme, giyinme, ısınma ve cinsellik gibi ihtiyaçları kapsar. Bunlar tüm canlılarda var olan fakat insanlar arasında şiddet veya yoğunluğu farklı olan kısmen birbirinden bağımsız ihtiyaçlardır. Bu bağlamda fizyolojik motivasyon, insanların diğer tüm ihtiyaçlarına göre üstün konumdadır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998).

2.4.4. Sosyal motivasyon

Sosyal bir varlık olan insanın, diğer tüm canlılardan farkı toplu halde yaşamaya ihtiyaç duymasıdır. Bu yüzden bir arada yaşayan insanlar, toplumun temelini oluşturan ve yöneten gelenek, görenek veya kanun gibi kurallar içerisinde yaşamlarına devam ederler. Toplumsal yaşamın düzenini ve devamını sağlayan söz konusu olan kurallar, insan yaşamında istenilen davranışları alışkanlık hale getirirler. Yani, toplumun beğendiği ve takdir ettiği davranışlar, insanların ulaşmak istedikleri davranışları üzerinde motive edici rol oynar (Öztabağ, 1970).

Sosyal içerikli motivasyonlar, toplumların değerli olarak kabul ettiği, bireylerin ise karşılıklı ilişkilere dayalı sosyal yaşamlarında ulaşmak istediği ve çaba gösterdiği olgulardır. Örneğin; sevmek, sevilmek, beğenilmek, tanınmak, gruplara üye olmak veya başkalarına yardım etmek gibi bireyleri harekete geçiren sosyal içerikli duygu ve düşüncelerdir. Sosyal içerikli motivasyonlar, bireylerin kişilik yapısına göre değişik biçimlerde oluşurlar ya da doğrudan doğruya toplumun koşullarına bağlı olabilirler. Öyleyse, toplumun değişik kesimleri arasında yer alan bireylerin farklı sosyal motivasyonlara sahip olması doğaldır (Ertürk, 2000).

2.4.5. Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında motivasyon

Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında motivasyon, öğrenenlerin öğrenme düzeyini, yaklaşımını ve sürecini etkilemektedir (Hartnett, George ve Dron, 2011; Keller, 2010). Araştırmalar açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında motivasyonu yüksek olan öğrenenlerin daha kolay başarıya ulaştıklarını, öğrenme sürecinde mutlu olduklarını, etkili ve verimli bir öğrenme deneyimi yaşadıklarını göstermektedir (Deimann ve Bastians, 2010; Hodges, 2004; Keller, 2010). Motivasyon, açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında son yıllarda sıkça araştırılan bir konudur. Motivasyonun açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında öğrenenlerin başarılarıyla ilişkili çok önemli bir faktör olduğu birçok araştırmada vurgulanmaktadır (Bonk ve Khoo, 2014; Deimann ve Bastians, 2010; Keller, 2010; Moore ve Kearsley, 2012). Ayrıca bu tür öğrenme ortamlarında karşımıza çıkan derse karşı ilgi eksikliği, enerji düşüklüğü, başarısızlık korkusu, zaman planlamasında yaşanan sorunlar vb. birçok olumsuz durumun nedeni olarak da motivasyon ile ilgili engeller gösterilmektedir (Keller, 2015). Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında motivasyonun artırılması için öğretim

sürecinde bazı ilkeler uygun tasarım modelleriyle birleştirildiğinde öğrenenlerin motivasyonunu artıracakları belirtilmektedir (Bonk ve Khoo, 2014).

Uzaktan eğitim ile ders alan bir öğrencinin beklenti seviyesinin yüz yüze eğitim alan bir öğrenciye göre düşük olması (Wheeler, 2002) ve kişisel beklentinin başarı seviyesi ile ilişkili olması (Mc Isaac ve Gunawardena, 1996) öğrenen motivasyonu ile ilgili üzerinde durulması gereken bir psikolojik faktördür. Öğrenen motivasyonunu düşüren ve sonucunda öğrenmeyi sekteye uğratan altı madde Litt ve Moorei (2013) tarafından şöyle sıralanmıştır:

- Teknolojik araçlar,
- Ders içeriği,
- Öğrenen ve öğretene arasındaki iletişim ve etkileşim eksikliği,
- Ders dışındaki durumlar,
- Öğretene karakteristik özellikleri,
- Öğretimde kişiselleştirme/farklılaştırma/bireyselleştirme eksikliği.

Uzaktan eğitim algısı ile ilgilenen araştırmacılar etkili bir öğrenme için iki ön şart sunmuşlardır: ders içeriği ile ilgili temel düşünceler ve içeriğin kavranmasını kesin bir biçimde değerlendirmeye ve kişisel gözleme isteklilik ve yatkınlık (Offir vd., 2003). Öğrenenlerin kursu nasıl algıladıkları ile ilgili bilgi sayesinde, öğretim elemanlarının öğrenme sürecinin değerini artırabilecekleri belirtilmiştir (Petracchi, 2000). Yeni teknolojilerin motivasyon üzerinde etkisini araştıran bir çalışmada, Choi ve Johnson (2005) video kullanılan derslerin yazı temelli derslere göre öğrenenlerin motivasyonunu daha fazla artırdığı belirtilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında, insanın kendini gerçekleştirme ve mutluluğunu sağlayabilmesi için gerek toplumsal yaşamda gerekse iş yaşamında insanlar tarafından motivasyon kavramının benimsenmesi ve çok iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Baygüz, 2011).

Bu çalışmada da öğrenenlerin videolarda kullanılan her bir yüz ifadesine göre dersi nasıl algıladıkları ve dolayısıyla öğrenme motivasyonu düzeylerinin ortaya çıkacağı ve ders anlatıcılarının öğrenme sürecinin değerini sözsüz iletişim bağlamında nasıl artırabileceği konusunda yol gösterici sonuçlar edinileceği beklenmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, araştırmada kullanılan öğrenme materyali, uygulamanın yapılışı hakkında genel bilgiler, verilerin toplanması ve çözümlenmesinde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma, karma yöntem kullanılarak desenlenmiştir. Eğitim ve sosyal araştırmalarda karma yöntem yaklaşımının önemli bir dönüm noktası olduğu savunulmaktadır. Özellikle 1990'ların başından itibaren karma yöntem araştırması sosyal bilimlerde farklı ve ayrı bir alan olarak görülmeye başlamıştır. "Handbook of Mixed Methods in Social and Behavior Sciences" (Tashakkori ve Teddlie, 2003) başta olmak üzere karma yöntem araştırma paradigması üzerine yapılan metodolojik çalışmalar son zamanlarda çıkan çeşitli makale ve kitaplarda yer almaktadır. Creswell (2003)'e göre birden fazla veri toplama yöntemleri ve analiz şekillerinin araştırmalara girmesiyle, bu tarz araştırmaların karmaşıklığını ortadan kaldırmak için daha açık yöntemlere gerek duyulmuştur. Bu yöntemler, aynı zamanda araştırmacının daha anlaşılır bir tasarım yapabilmesine olan gereksinimi de karşılamak için geliştirilmiştir (Greene, 2005). Üçüncü bir araştırma paradigması olarak karma yöntemin, nitel ve nicel araştırma arasında bir köprü kurulmasına yardımcı olduğu da belirtilmektedir (Onwuegbuzie ve Leech, 2004). Creswell (2006) karma yaklaşımın temel önermesini "nicel ve nitel yaklaşımları birlikte kullanmak, her iki yaklaşımı tek başına kullanmaya oranla araştırma problemlerini daha iyi anlamamızı sağlar." şeklinde vermektedir.

Creswell'in tasarımına göre çalışma nitel baskın doğrulayıcı ve sıralı karma yöntem olarak desenlenmiştir. Veri toplama tekniğine göre önce nicel, daha sonra nitel veri toplandığı için sıralı, ağırlıklı olarak nitel veri kullanıldığı için nitel baskın ve strateji açısından da toplanan nicel veriler ile nitel verilerin bulgularının birbirine paralel ilerleyip ilerlemediğini incelediği için doğrulayıcıdır.

Tez kapsamında incelenen ders ve görüş bildiren öğrenen kitlesi amaçlı örneklem ile belirlenmiştir. Dersler belirlenirken alan uzmanları tarafından içerik olarak en fazla farklı

yüz ifadesinin kullanılmasına elverişli olan ders seçilmiştir. Görüş bildiren öğrenen kitlesi belirlenirken ise Anadolu Üniversitesi açık ve uzaktan öğrenme sistemini geliştirecek her türlü araştırmaya gönüllü ve istekli olarak katılacağını beyan etmiş olan kalite elçileri seçilmiştir. Çalışma boyunca “nötr, enerjik, sıkılmış, samimi, öfkeli, düşünceli” olarak belirlenen anlatıcı duygudurumları ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki çalışmanın nicel boyutunu , on kişilik bir öğrenen grubuyla yapılacak yarı yapılandırılmış görüşmeler ise nitel boyutunu oluşturmaktadır. Böylece sözsüz iletişim öğelerinin açık ve uzaktan öğrenenlerin motivasyonuna olan etkisi görülecek ve ilerisi için nasıl bir yol haritası çizilmesi gerektiği ortaya konulacak, elde edilen veriler ışığında açık ve uzaktan eğitim sistemi için uygulanabilir bir model önerilecektir.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın nicel kısmında evren Anadolu Üniversitesi’nde öğrenim görmekte olan tüm açık ve uzaktan öğrenenler, örneklem ise yalnızca kalite elçileridir. Araştırmanın nicel kısmının çalışma grubunu Anadolu Üniversitesi Açıköğretim, İşletme ve İktisat Fakülteleri’nde öğrenim gören ve gönüllülük esasına göre belirlenen 225 kalite elçisi oluşturmaktadır. Bu katılımcıların 121’i kadın, 104’ü erkek olup yaşları 20-25 aralığındadır. Bu yaş aralığının seçilme sebebi açık ve uzaktan öğrenme sisteminin gelişmesi adına yapılacak her türlü çalışmaya katkı sağlamaktan çekinmeyen kalite elçilerinin arasında katılımcı sayısının en fazla olduğu yaş aralığı olmasıdır. Öğrenenlerin dağılımı Tablo 3. 1’de verilmiştir.

Tablo 3.1.*Nicel Çalışma Grubundaki Öğrenenlerin Dağılımı*

Öğrenen Fakülteleri	n	Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		n	%	n	%
Açıköğretim F.	54	33	27	21	20
İktisat F.	87	41	34	46	44
İşletme F.	84	47	39	37	36
Toplam	225	121		104	

Çalışmanın nitel kısmında ise katılımcılar, nicel aşamada videonun tüm bölümlerini izlemiş ve dönüt vermiş kalite elçilerinin arasından rastgele seçilmiş 9 adet kalite elçisidir. Bu katılımcıların 5'i kadın, 4'ü erkektir. Öğrenenlerin dağılımı Tablo 3. 2'de verilmiştir.

Tablo 3.2.*Nitel Çalışma Grubundaki Öğrenenlerin Dağılımı*

Öğrenen Fakülteleri	n	Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		n	%	n	%
Açıköğretim F.	3	1	20	2	50
İktisat F.	3	2	40	1	25
İşletme F.	3	2	40	1	25
Toplam	9	5		4	

Monette, Sullivan ve DeJong (1990)'un da vurguladığı gibi araştırmacı kendi yargılarını ya da daha önceden edindiği bilgilerini kullanarak araştırmanın amacına uygun kişileri seçmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda araştırmacı hali hazırda öğrenme

motivasyonlarının açık ve uzaktan öğrenme sistemindeki öğrenenler arasında en yüksek olma ihtimalinin olduğunu kestirdiği, başarısı yüksek ve açık ve uzaktan öğrenme sisteminin gelişmesi adına yapılacak her türlü çalışmaya katkı sağlamaktan çekinmeyen kalite elçileriyle çalışmayı seçmiştir.

Bu seçim esnasında en fazla katılımcının olduğu 20-25 yaş aralığındaki kalite elçileriyle çalışılmıştır. Hangi fakülte ve bölümlerde öğrenci oluşları ve cinsiyetleri ise katılım sağlandıktan sonra ortaya çıkmış olup öncesinde buna göre bir planlama yapılmamıştır. Çünkü video ortamında anlatıcının sözsüz iletişim öğelerini etkili kullanıp kullanmadığının öğrenen motivasyonuna olan etkisinin fakülte/bölüme göre veya katılımcının cinsiyetine göre değişkenlik gösterip göstermediği araştırmanın cevap aradığı sorulardan değildir.

Araştırmacı videoları izleyen 225 kişiden aldığı verileri derinlemesine incelemek için videonun tamamını izleyip dönüt veren 9 katılımcıya 10 adet açık uçlu soru yönelmiştir. Bu sorular araştırmanın alanyazın kısmında geçen ve araştırmanın kuramsal dayanaklarını oluşturan Bilgisayar Ortamlı İletişim ve İletişim Ortamları Zenginliği kuramlarının araştırmacı tarafından incelenmesiyle ortaya çıkartılan matrisin “Sözsüz iletişim” isimli gözelerinde bulunan açıklamalardan yola çıkarak şekillenmiştir.

3.3 Veri toplama tekniği ve aracı

Veri toplama aracı olarak bu araştırmaya özel olarak bir video çekilmiş ve bu videonun farklı saniyelerinde öğrenenlerin videoyu izlemeye devam etmeye karşı motivasyonlarını ölçen sorularla karşılaşmaları sağlanmıştır. Öncelikle alan uzmanlarıyla birlikte sözsüz iletişim öğelerinden yüz ifadeleri kullanılırken araştırma kapsamında hangi yüz ifadelerinin kullanılması gerektiğine karar verilmiştir.

3.3.1. Video tasarımı

Videolar hem görsel hem de işitsel kanala hitap ettiğinden etkili tasarlandığında birçok üstün yönü olan araçlardır. Eğitim ortamlarında kullanılan videoların; daha kalıcı öğrenme ortamı sağladığı, derse karşı olan ilgiyi artırdığı, dikkat çekici olduğu, ders verimini artırdığı, karmaşık konuların öğretilmesinde etkili olduğu, tekrar izleme imkânı

tanıldığı alanyazında belirtilen üstün yönler arasındadır (Hagen, 2002; Herder, vd., 2002; Kumar, Smith, Helgeson ve White, 1994; Tezer, 2008). Bunun yanı sıra öğrenenlerin bilişsel şemalarını oluşturmalarında ve soyut kavramları öğrenmelerinde etkili olduğu da belirtilmektedir (Cavanaugh ve Cavanaugh, 1996). Video kullanımının eğitim ortamlarında sağladığı avantajlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Pekdağ, 2010).

- Bilişsel fayda
 - Etkili öğrenme sağlama
 - Kalıcılığı artırma
 - Hatırlamayı kolaylaştırma
 - Yorumlama becerisini geliştirme
 - Kritik düşünme becerisini geliştirme
 - Problem çözme yeteneğini geliştirme
 - Farklı duyu organlarına hitap etme
 - Bilişsel yükü azaltma
- Duyuşsal fayda
 - Motivasyonu artırma
 - Eğlenceli öğrenme ortamı sağlama.

Bu çalışmada da öğrenenin hem bilişsel hem de duyuşsal faydasını maksimum düzeyde tutabilmek için video tasarlanırken öğrenenin dikkatini dağıtacak her türlü öğenin video içinde kullanımından kaçınılmış, arka plan tamamen beyaz bırakılıp, anlatıcının yalnızca yüzüne odaklanılmasını sağlayacak düz siyah bir bluz giyip aksesuardan kaçınması sağlanmıştır. Farklı yüz ifadelerine karşı videoyu izleyenin tepkisini ölçen ve hali hazırda var olan farklı yazılımlar incelenmiş, ancak bu yazılımların yurtdışında üretilmesinden dolayı doğabilecek kültürel farklılıkların önüne geçebilmek için bizim kültürümüzle uyumlu yüz ifadelerinin seçilmesine karar verilmiştir. Öncelikle çalışmanın

alanyazın bölümünde de belirtilen çalışmada (Ekman, 2003) yer alan mutluluk, üzüntü, korku, şaşırma, kızgınlık, aşağılama, iğrenme ve gurur ifadeleri incelenmiş ve konu ile ilgili görüşü alınmak üzere alan uzmanlarının yanısıra ders anlatıcısı olarak da görev alacak konservatuar tiyatro bölümü mezunu bir uzmana da danışılmıştır. Ortak alınan karara göre açık ve uzaktan öğrenme öğrencileri için çekilen videolarda nötr, enerjik, sıkılmış, samimi, öfkeli ve düşünceli yüz ifadelerinin kullanımının öğrenen motivasyonuna olan etkilerinin incelenmesinin daha anlamlı olacağına karar verilmiştir. Araştırmanın katılımcı sayısı 225 ile sınırlı olduğu için her bir yüz ifadesi için ayrı olarak hazırlanmış 6 ayrı videodan veri elde edebilmenin güç olacağı göz önünde bulundurulmuş ve tüm yüz ifadelerinin tek bir videoda sunulmasına karar verilmiştir. Yüz ifadelerinin videoda kullanım sırası kura çekilerek rastgele belirlenmiştir. Öğrenenlere sunulacak dersin ise farklı yüz ifadelerini kullanmaya en elverişli ders olması gerektiğinden yola çıkılarak “Medya ve İletişim” dersine karar kılınmıştır.

Bu bağlamda sözü geçen ders videosu, araştırmacı tarafından belirli saniyeler arasında anlatıcının yüz ifadelerine göre nötr, enerjik, sıkılmış, samimi, öfkeli ve düşünceli olarak gruplanmıştır. Herbir yüz ifadesinin kullanıldığı aralık sonunda videoda öğrenenler videoyu izlemeye devam etmek isteyip istemediklerini ölçen bir cetvelle karşılaşmışlardır. Herhangi bir bölüm sonunda videoyu izlemeye devam etmek istemediğini belirten öğrenci için video bitmemiş, öğrenen kendi vazgeçmedikçe video tüm duygudurumlarına dair dönüt alınana dek devam etmiştir. Böylece öğretmenin hangi duygudurumu gösteren yüz ifadesini çoğunlukla kullandığında öğrenen motivasyonunda nasıl bir değişiklik olduğu gözlemlenmiştir.

3.3.1 Nötr duygudurumu

Görsel 3.1 Nötr duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Araştırma için çekilen Medya ve İletişim ders videosunda anlatıcının ilk kullandığı yüz ifadesi nötr duygudurumdur.

3.3.2 Enerjik duygudurumu

Görsel 3.2: Enerjik duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Videonun ikinci kısmında öğrenenlerden veri toplamak için sunulan yüz ifadesi enerjik duygudurumdur.

3.3.3 Sıkılmış duygudurumu

Görsel 3.3. Sıkılmış duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Videonun üçüncü kısmında öğrenenlerden veri toplamak için sunulan yüz ifadesi sıkılmış duygudurumdur.

3.3.4 Samimi duygudurumu

Görsel 3.4.Samimi duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Videonun dördüncü kısmında öğrenenlerden veri toplamak için sunulan yüz ifadesi samimi duygudurumdur.

3.3.5 Öfkeli duygudurumu

Görsel 3.5.Öfkeli duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Videonun beşinci kısmında öğrenenlerden veri toplamak için sunulan yüz ifadesi öfkeli duygudurumdur.

3.3.6 Düşünceli duygudurumu

Görsel 3.6.Düşünceli duygudurumu ile anlatılan kısımdan bir ekran görüntüsü

Videonun altıncı kısmında öğrenenlerden veri toplamak için sunulan yüz ifadesi düşünceli duygudurumdur.

Nitel veri toplama aracı olarak hazırlanan açık uçlu sorular hazırlanmadan önce ise Bilgisayar Ortamlı İletişim ve İletişim Ortamları Zenginliği kuramları ile ilgili matris hazırlanmıştır. İletişim Ortamları Zenginliği kuramının açık ve uzaktan öğrenmeyle ilişkisi araştırmacı tarafından incelendiğinde bulunan on altı başlık aşağıdaki gibidir:

İÖZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

İÖZ 2. İletişimin etkililiği

İÖZ 3. Belirsizlikleri azaltma

İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

İOZ 10. Bireysel öğrenme.

Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının açık ve uzaktan öğrenmeyle ilişkisi araştırmacı tarafından incelendiğinde bulunan yedi alt başlık ise aşağıdaki gibidir:

BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci

BOİ 2. İletişim ve etkileşim

BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim

BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri

BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri

BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri

BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı

Ortaya çıkan matraste yetmiş adet göze oluşmuş olup açık uçlu sorular yalnızca Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramı alt başlıklarından BOİ 6 (Sözsüz iletişim öğeleri) satırında bulunan ve İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı'na ait belirlenmiş özelliklerle kesişen 10 adet gözedeki bilgilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.3. İletişim Ortamları Zenginliği Kuramı ve Bilgisayar Ortamlı İletişim Kuramı Matrisi

İLETİŞİM ORTAMLARI ZENGİNLİĞİ

	Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı	İletişimin etkililiği	Belirsizlikleri azaltma	Öğrenenlerin tatmin seviyeleri	Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme	Hızlı geribildirim verebilme	Kişisel odak noktası oluşturabilme	Doğal dili kullanabilme	Öğrenme kaynağı ile iletişim	Bireysel öğrenme
Öğrenme ve öğretme süreci	Öğrenene zengin ortamların sunumu, bireylerin sosyal bulunuşluk algısını olumlu yönde etkiler.	Mesaja uygun zenginlikte ortamın seçilmesiyle iletişim daha etkili olur, bu da öğrenme ve öğretmenin de daha etkili olmasını sağlar.	Zengin ortam içeriği, bilginin aktarıldığı iletişim sürecinde belirsizliği azaltır.	Zengin ortam içeriği öğrenenlerin tatmin seviyesini artırarak öğrenme-öğretme sürecini daha etkili yapar.	Zengin ortam içeriğiyle aynı anda çoklu bilgi alınması öğrenme-öğretme sürecinde zaman tasarrufu sağlar.	Hızlı geribildirim almak öğrenen motivasyonunu artıran bir faktördür.	Öğrenenin zengin içerik içinden kişisel odak noktası oluşturabilmesi öğrenme sürecini daha bireysel yapar.	Doğal dilin kullanılması öğrenenin öğrenme malzemesini içselleştirmesini kolaylaştırır.	Öğrenme kaynağı ile iletişimin artması öğrenme-öğretme sürecini olumlu etkiler.	Zengin iletişim kanalları içinden öğrenenin kendine uygun iletişim şeklini seçmesi öğrenmeyi olumlu etkiler.

İletişim ve etkileşim	Çevrimiçi öğrenme ortamlarında iletişim ve etkileşimin artması bireylerin sosyal bulunuşluğunu artırır.	Zengin ortamda daha etkili olan iletişim, etkileşimin de etkililiğini artırır.	Belirsizliklerin azaldığı ortamda iletişim ve etkileşim daha güçlü olur.	Zengin ortam içeriğinin etkili kullanımı iletişimi artırır, bu da öğrenenlerin tatmin seviyesini yükseltir.	Aynı anda çoklu bilginin alınabildiği bir ortam iletişim ve etkileşim kanallarının artmasını sağlar.	Hızlı geribildirim ile iletişim ve etkileşim aralıksız olur.	Kişisel odak noktası oluşturabilme iletişimin daha esnek olmasını sağlar.	Doğal dil kullanılması iletişim ve etkileşimi artırır.	Öğrenme kaynağı ile iletişim, karşılıklı etkileşimi sağlayabilir.	Etkili iletişim ve etkileşimin olduğu ortamlarda bireysel öğrenme etkili olur.
Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişim	Bilgisayar ortamı iletişim ile de bireylerin sosyal bulunuşluk algısı artırılabilir.	Bilgisayar ortamında da etkili iletişim kurulur.	Bilgisayar ortamında sunulan zengin içerikle belirsizlikler azaltılır.	Uzaktan öğrenme sistemlerinde zengin ortam içeriğinin etkili kullanımı öğrenen tatminini artırır.	Aynı anda çoklu bilgi bilgisayar ortamında da iletilir.	Bilgisayar ortamında birden fazla öğrenene hızlı geribildirim verilebilir.	Öğrenen bilgisayar ortamında sunulan zengin içerik içinden kişisel odak noktası oluşturabilir.	Bilgisayar ortamında doğal dil kullanılır.	Bilgisayar ortamında öğrenme kaynağıyla istenilen yer ve zamanda iletişim kurulabilir.	Bilgisayar ortamında öğrenme bireyselleştirilebilir.

Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri ile öğrenenin sosyal bulunuşluğu sağlanabilir.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle iletişimin etkililiği artar.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri kullanılarak belirsizlikler azaltılır.	Öğrenenlerin tatmin seviyeleri ve uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejilerine göre farklılık gösterir.	Bilgisayar ortamında aynı anda çoklu bilgiyi alabilmemizi sağlayan uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri kullanılabilir.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile daha hızlı geribildirim verilebilir.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle kişisel odak noktasının oluşturulması ve öğrenmenin bireyselleşmesine katkı sunulabilir.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile doğal dil kullanılır.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile öğrenme kaynağı ile kesintisiz iletişim sağlanır.	Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle öğrenme bireyselleştirilir .
Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek öğrenenlerin sosyal bulunuşlukları değerlendirilebilir .	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek iletişimin etkililiği değerlendirilebilir .	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek varolan belirsizlikler saptanabilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek öğrenenlerin tatmin seviyeleri ortaya konabilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleriyle aynı anda öğrenen tarafından alınabilen bilgi değerlendirilebilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri vasıtasıyla bilgisayar ortamında hızlı geribildirim verilebilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntülerinden yola çıkarak her bireye uygun kişisel odak noktaları oluşturulabilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntülerinde doğal dil kullanılabilir.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri vasıtasıyla öğrenme kaynağı ile direkt iletişim sağlanır.	Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri incelenerek eğitim bireyselleştirilebilir.

Sözsüz iletişim öğeleri	Sözsüz iletişim öğeleri de bireylerin sosyal bulunuşluk algısını etkiler.	Sözsüz iletişim öğeleri iletişimin etkililiğini azaltıp çoğaltabilir.	Sözsüz iletişim öğelerinin kullanımıyla öğrenme ortamındaki belirsizlikler azaltılabilir.	Sözsüz iletişim öğeleri öğrenenlerin tatmin seviyelerini azaltıp çoğaltabilir.	Sözsüz iletişim öğeleri kullanılarak aynı anda çoklu mesaj ve bilgi verilebilir.	Sözsüz iletişim öğeleri kullanılarak sözlü kurulan iletişimden çok daha hızlı geribildirim verilebilir.	Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenenlerin kişisel odak noktaları değişebilir.	Sözsüz iletişim öğeleri doğal dil kullanımını tamamlar.	Sözsüz iletişim öğeleri sayesinde öğrenme kaynağıyla iletişim çok daha güçlü sağlanır.	Her öğrenen için kullanılan farklı sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenme bireyselleştirilebilir.
Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı	Öğrenenlerin sosyal bulunuşluk algıları çözümlenerek yeni sosyal dinamikler ortaya konulabilir.	İletişimin etkililik seviyesine göre yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.	Zengin içeriklerin sunulduğu ortamlarda belirsizlikler azalacağından yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.	Öğrenenlerin tatmin seviyesi değiştiğinde yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.	Sosyal dinamiklerin değişmesiyle öğrenenlerin aynı anda aldığı çoklu bilgi sayısı değişiklik gösterir.	Zengin iletişim ortamlarında alınan hızlı geribildirim sosyal dinamikleri değiştirebilir.	Yeni ortaya çıkan sosyal dinamikler ile kişisel odak noktaları değişiklik gösterir.	Doğal dilin kullanılması ile öğrenen-öğrenen ve öğrenen-öğreten etkileşiminde yeni sosyal dinamikler ortaya çıkabilir.	Yeni oluşan sosyal dinamikler ile öğrenme kaynağıyla kurulan iletişimin şekli değişiklik gösterebilir.	Öğrenenin öğrenmesi bireyselleştikçe yeni sosyal dinamikler ortaya çıkabilir.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 1. özelliği olan “Öğrenme ve öğretme süreci”nin İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Öğrenene zengin ortamların sunumu, bireylerin sosyal bulunuşluk algısını olumlu yönde etkiler.

2) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Mesaja uygun zenginlikte ortamın seçilmesiyle iletişim daha etkili olur, bu da öğrenme öğrenme ve öğretmenin de daha etkili olmasını sağlar.

3) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Zengin ortam içeriği, bilginin aktarıldığı iletişim sürecinde belirsizliği azaltır.

4) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Zengin ortam içeriği öğrenenlerin tatmin seviyesini artırarak öğrenme-öğretme sürecini daha etkili yapar.

5) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Zengin ortam içeriğiyle aynı anda çoklu bilgi alınması öğrenme-öğretme sürecinde zaman tasarrufu sağlar.

6) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Hızlı geribildirim almak öğrenen motivasyonunu artıran bir faktördür.

7) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Öğrenenin zengin içerik içinden kişisel odak noktası oluşturabilmesi öğrenme sürecini daha bireysel yapar.

8) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Doğal dilin kullanılması öğrenenin öğrenme malzemesini içselleştirmesini kolaylaştırır.

9) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Öğrenme kaynağı ile iletişimin artması öğrenme-öğretme sürecini olumlu etkiler.

10) BOİ 1. Öğrenme ve öğretme süreci - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Zengin iletişim kanalları içinden öğrenenin kendine uygun iletişim şeklini seçmesi öğrenmeyi olumlu etkiler.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 2. özelliği olan “İletişim ve etkileşim” in İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Çevrimiçi öğrenme ortamlarında iletişim ve etkileşimin artması bireylerin sosyal bulunuşluğunu artırır.

2) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Zengin ortamda daha etkili olan iletişim, etkileşimin de etkililiğini artırır.

3) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Belirsizliklerin azaldığı ortamda iletişim ve etkileşim daha güçlü olur.

4) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Zengin ortam içeriğinin etkili kullanımı iletişimi artırır, bu da öğrenenlerin tatmin seviyesini yükseltir.

5) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Aynı anda çoklu bilginin alınabildiği bir ortam iletişim ve etkileşim kanallarının artmasını sağlar.

6) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Hızlı geribildirim ile iletişim ve etkileşim aralıksız olur.

7) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Kişisel odak noktası oluşturabilme iletişimin daha esnek olmasını sağlar.

8) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Doğal dil kullanılması iletişim ve etkileşimi artırır.

9) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Öğrenme kaynağı ile iletişim, karşılıklı etkileşimi sağlayabilir.

10) BOİ 2. İletişim ve etkileşim - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Etkili iletişim ve etkileşimin olduğu ortamlarda bireysel öğrenme etkili olur.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 3. özelliği olan “Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim” in İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Bilgisayar ortamlı iletişim ile de bireylerin sosyal bulunuşluk algısı artırılabilir.

2) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Bilgisayar ortamında da etkili iletişim kurulur.

3) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Bilgisayar ortamında sunulan zengin içerikle belirsizlikler azaltılır.

4) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamlı iletişim - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Uzaktan öğrenme sistemlerinde zengin ortam içeriğinin etkili kullanımı öğrenen tatminin artırır.

5) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Aynı anda çoklu bilgi bilgisayar ortamında da iletilir.

6) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Bilgisayar ortamında birden fazla öğrenene hızlı geribildirim verilebilir.

7) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Öğrenen bilgisayar ortamında sunulan zengin içerik içinden kişisel odak noktası oluşturabilir.

8) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Bilgisayar ortamında doğal dil kullanılır.

9) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Bilgisayar ortamında öğrenme kaynağıyla istenilen yer ve zamanda iletişim kurulabilir.

10) BOİ 3. Bir araç olarak bilgisayar ortamı iletişimi - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Bilgisayar ortamında öğrenme bireyselleştirilebilir.

Matriste Bilgisayar Ortamı İletişim kuramının 4. özelliği olan “Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri” nin İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözlemlerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri ile öğrenenin sosyal bulunuşluğu sağlanabilir.

2) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle iletişimin etkililiği artar.

3) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri kullanılarak belirsizlikler azaltılır.

4) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Öğrenenlerin tatmin seviyeleri uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejilerine göre farklılık gösterir.

5) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Bilgisayar ortamında aynı anda çoklu bilgiyi alabilmemizi sağlayan uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri kullanılabilir.

6) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile daha hızlı geribildirim verilebilir.

7) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle kişisel odak noktasının oluşturulması ve öğrenmenin bireyselleşmesine katkı sunulabilir.

8) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile doğal dil kullanılır.

9) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ile öğrenme kaynağı ile kesintisiz iletişim sağlanır.

10) BOİ 4. Uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileri - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Bilgisayar ortamında uygun teknoloji ve öğrenme-öğretme stratejileriyle öğrenme bireyselleştirilir.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 5. özelliği olan “Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri” nin İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek öğrenenlerin sosyal bulunuşlukları değerlendirilebilir.

2) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek iletişimin etkililiği değerlendirilebilir.

3) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek varolan belirsizlikler saptanabilir.

4) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri çözümlenerek öğrenenlerin tatmin seviyeleri ortaya konabilir.

5) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleriyle aynı anda öğrenen tarafından alınabilen bilgi değerlendirilebilir.

6) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri vasıtasıyla bilgisayar ortamında hızlı geribildirim verilebilir.

7) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntülerinden yola çıkarak her bireye uygun kişisel odak noktaları oluşturulabilir.

8) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntülerinde doğal dil kullanılabilir.

9) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri vasıtasıyla öğrenme kaynağı ile direkt iletişim sağlanır.

10) BOİ 5. Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Eşzamanlı ve eşzamansız iletişim örüntüleri incelenerek eğitim bireyselleştirilebilir.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 6. özelliği olan “Sözsüz iletişim öğeleri”nin İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Sözsüz iletişim öğeleri da bireylerin sosyal bulunuşluk algısını etkiler.

2) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 2. İletişimin etkililiği

Sözsüz iletişim öğeleri iletişimin etkililiğini azaltıp çoğaltabilir.

3) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Sözsüz iletişim öğelerinin kullanımıyla öğrenme ortamındaki belirsizlikler azaltılabilir.

4) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Sözsüz iletişim öğeleri öğrenenlerin tatmin seviyelerini azaltıp çoğaltabilir.

5) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Sözsüz iletişim öğeleri kullanılarak aynı anda çoklu mesaj ve bilgi verilebilir.

6) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Sözsüz iletişim öğeleri kullanılarak sözlü kurulan iletişimden çok daha hızlı geribildirim verilebilir.

7) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenenlerin kişisel odak noktaları değişebilir.

8) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Sözsüz iletişim öğeleri doğal dil kullanımını tamamlar.

9) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Sözsüz iletişim öğeleri sayesinde öğrenme kaynağıyla iletişim çok daha güçlü sağlanır.

10) BOİ 6. Sözsüz iletişim öğeleri - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Her öğrenen için kullanılan farklı sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenme bireyselleştirilebilir.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 7. özelliği olan “Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı”nın İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği gözelerden şu bilgiler çıkmıştır:

1) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 1. Bireylerin sosyal bulunuşluk algısı

Öğrenenlerin sosyal bulunuşluk algıları çözümlenerek yeni sosyal dinamikler ortaya konulabilir.

2) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 2. İletişimin etkililiği

İletişimin etkililik seviyesine göre yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.

3) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 3. Belirsizlikleri azaltma

Zengin içeriklerin sunulduğu ortamlarda belirsizlikler azalacağından yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.

4) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 4. Öğrenenlerin tatmin seviyeleri

Öğrenenlerin tatmin seviyesi değiştikçe yeni sosyal dinamikler ortaya çıkar.

5) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 5. Aynı anda çoklu bilgiyi alabilme

Sosyal dinamiklerin değişmesiyle öğrenenlerin aynı anda aldığı çoklu bilgi sayısı değişiklik gösterir.

6) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 6. Hızlı geribildirim verebilme

Zengin iletişim ortamlarında alınan hızlı geribildirim sosyal dinamikleri değiştirebilir.

7) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 7. Kişisel odak noktası oluşturabilme

Yeni ortaya çıkan sosyal dinamikler ile kişisel odak noktaları değişiklik gösterir.

8) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 8. Doğal dili kullanabilme

Doğal dilin kullanılması ile öğrenen-öğrenen ve öğrenen-öğreten etkileşiminde yeni sosyal dinamikler ortaya çıkabilir.

9) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 9. Öğrenme kaynağı ile iletişim

Yeni oluşan sosyal dinamikler ile öğrenme kaynağıyla kurulan iletişimin şekli değişiklik gösterebilir.

10) BOİ 7. Yeni sosyal dinamiklerin ortaya çıkışı - İOZ 10. Bireysel öğrenme

Öğrenenin öğrenmesi bireyselleştikçe yeni sosyal dinamikler ortaya çıkabilir.

Matriste Bilgisayar Ortamlı İletişim kuramının 6. özelliği olan “Sözsüz iletişim öğeleri” nin İletişim Ortamları Zenginliği kuramının on farklı özelliğiyle kesiştiği 10 adet gözeden çıkan bilgilere istinaden öğrenenlere şu on açık uçlu sorulmuştur:

- Sözsüz iletişim öğeleri bireylerin sosyal bulunuşluk algısını nasıl etkiler? (Bu soruda sosyal bulunuşluğun tanımı verilmiştir)
- Sözsüz iletişim öğeleri iletişimin etkililik derecesini nasıl değiştirir?
- Sözsüz iletişim öğelerinin kullanımıyla öğrenme ortamındaki belirsizlikler nasıl azaltılabilir?
- Sözsüz iletişim öğeleri öğrenenlerin tatmin seviyelerini nasıl etkiler?
- Sözsüz iletişim öğeleriyle aynı anda çoklu mesaj ve bilgi verilebilir mi? Nasıl?
- Sözsüz iletişim öğeleri kullanılarak sözlü kurulan iletişimden daha hızlı geribildirim verilebilir mi? Nasıl?

- Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenenlerin kişisel odak noktaları değişebilir mi? Nasıl?
- Sözsüz iletişim öğeleri doğal dil kullanımını tamamlar mı? Nasıl?
- Sözsüz iletişim öğeleri, öğrenme kaynağıyla iletişimi nasıl etkiler?
- Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenme nasıl bireyselleştirilebilir?

3.4. Veri Analizi

Nicel verilerin analizi için Microsoft Office Excel ve SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) yazılımları kullanılmıştır. Veriler kalite elçilerine video izleterek toplanmış ve Excel'e aktarılmıştır. Excel yazılımında veriler "Devam etmek istiyorum=1", "Devam etmek istemiyorum=2" ve "Kararsızım=3" olarak kodlanmıştır. Daha sonra bu veriler SPSS yazılımına aktarılmıştır. Verilerin analizi için betimsel analiz (yüzde, frekans) ve tek örneklem ki-kare (Chi-Square Test for One Sample) analizi yürütülmüştür. Tek örneklem ki-kare testi, tek gruplu araştırmalarda tek değişkenin incelendiği çalışmalarda değişkenin kategorilerine ilişkin dağılımlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı belirlemek amacıyla kullanılır (Büyüköztürk, 2005).

Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim gibi sosyal bilim alanlarında insan ve toplum davranışları incelenmektedir. Bu davranışları sayılarla açıklamak zordur. Ölçümler bize kaç kişinin nasıl davrandığını gösterir, ama "niçin?" sorusuna cevap veremez. İnsan ve grup davranışlarının "niçin"ini anlamaya yönelik araştırmalara niteliksel ("qualitative") araştırma denir (Ergün, 2005). İnsan davranışı esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir ve bu yaklaşımla araştırmaya dahil olan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Nitel araştırmada araştırmacı topladığı bilgiyi veriye dönüştürdükten sonra verileri çözümlemek için iki genel yöntem kullanabilir. Bunlardan birincisi; derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin incelenmesinde kullanılan betimsel analiz, ikincisi ise daha yakından incelemeyi ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşmayı gerektiren içerik analizidir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Bu çalışmada da araştırmaya dahil olan bireylerin görüş ve deneyimleri araştırma sonuçlarına dahil edilmiş, katılımcılara sorulan sorular aracılığıyla kavram ve temalara ulaşıldığından betimsel ve içerik analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Giriş

Araştırmanın nicel kısmında toplanan veriler ki kare analizi yöntemi ve nitel kısmında toplanan verilerin analizinde ise nitel araştırma veri analiz yöntemlerinden içerik ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Açık uçlu sorulara verilen cevaplar üzerinde öncelikle öznitelik ve yapısal kodlama, ardından betimsel kodlama yapıp kavram ve temalara ulaşılmıştır.

4.2. Anlatıcının Kullandığı Yüz İfadesine Göre Videoyu İzleme ve Kapatma Davranışı

Araştırmada duygu durumuna göre videoyu izleme ve kapatma davranışlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2.*Duygu durumuna göre videoyu izleme ve kapatma davranışı*

		n	%
Duygu Durumu 1: Nötr	Videoyu izleyen	221	98,2
	Videoyu kapatan	4	1,8
Duygu Durumu 2: Enerjik	Videoyu izleyen	194	86,2
	Videoyu kapatan	31	13,8
Duygu Durumu 3: Sıkılmış	Videoyu izleyen	175	77,8
	Videoyu kapatan	50	22,2
Duygu Durumu 4: Samimi	Videoyu izleyen	165	73,3
	Videoyu kapatan	60	26,7
Duygu Durumu 5: Öfkeli	Videoyu izleyen	163	72,4
	Videoyu kapatan	62	27,6
Duygu Durumu 6: Düşünceli	Videoyu izleyen	153	68,0
	Videoyu kapatan	72	32,0
Toplam		225	100

Tablo 4.2 incelendiğinde Nötr duygu durumunda 4 katılımcı (%1,8); enerjik duygu durumunda 31 katılımcı (%13,8) videoyu kapatmıştır. Sıkılmış duygu durumunda 50 katılımcı (%22,2), samimi duygu durumda 60 katılımcı (%26,7); öfkeli duygu durumunda 62 katılımcı (%27,6); düşünceli duygu durumunda ise 72 katılımcı (%32) videoyu kapatmıştır.

4.3 Nötr duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı nötr duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla tek örneklem ki-kare analizi yürütülmüştür. Analize ilişkin bulgular Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Nötr (Duygu durumu 1) yüz ifadesine yönelik bulgular

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 1: Nötr	Devam etmek istiyorum	157	71	2	144,688	.000
	Devam etmek istemiyorum	21	10			
	Kararsızım	43	19			
	Toplam	221	100			

Analiz sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 144,688$; $p<.001$). Tablo 4.3 incelendiğinde nötr duygu durumundan 157 katılımcı (%71) videoyu izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir.

4.4. Enerjik duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı enerjik duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen tek örneklem ki-kare analizine ilişkin bulgular Tablo 4.4'te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Enerjik (Duygu durumu 2) yüz ifadesine yönelik bulgular

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 2: Enerjik	Devam etmek istiyorum	141	73	2	135,536	.000
	Devam etmek istemiyorum	30	15			
	Kararsızım	23	12			
	Toplam	194	100			

Analiz sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 135,536$; $p<.001$). Tablo 4.4 incelendiğinde enerjik duygu durumundan 141 katılımcı (%73) videoyu izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir.

4.5. Sıkılmış duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı sıkılmış duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen tek örneklem ki-kare analizine ilişkin bulgular Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4.5. *Sıkılmış (Duygu durumu 3) yüz ifadesine yönelik bulgular*

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 3: Sıkılmış	Devam etmek istiyorum	84	48	2	32,789	.000
	Devam etmek istemiyorum	67	38			
	Kararsızım	24	14			
	Toplam	175	100			

Ki-kare analizi sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 32,789$; $p<.001$). Tablo 4.5 incelendiğinde sıkılmış duygu durumundan 84 katılımcı (%48) videoyu izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir.

4.6. Samimi duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı samimi duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen tek örneklem ki-kare analizine ilişkin bulgular Tablo 4.6’da sunulmuştur.

Tablo 4.6. *Samimi (Duygu durumu 4) yüz ifadesine yönelik bulgular*

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 4: Samimi	Devam etmek istiyorum	119	72	2	111,855	.000
	Devam etmek istemiyorum	21	13			
	Kararsızım	25	15			
	Toplam	165	100			

Analiz sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 111,855$; $p<.001$). Tablo 4.6 incelendiğinde samimi duygu durumundan 119 katılımcı (%72) videoyu izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir.

4.7. Öfkeli duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı öfkeli duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen tek örneklem ki-kare analizine ilişkin bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. *Öfkeli (Duygu durumu 5) yüz ifadesine yönelik bulgular*

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 5: Öfkeli	Devam etmek istiyorum	72	44	2	40,650	.000
	Devam etmek istemiyorum	75	46			
	Kararsızım	16	10			
	Toplam	163	100			

Analiz sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 40,650$; $p<.001$). Tablo 4.7 incelendiğinde öfkeli duygu durumundan 75 katılımcı (%46) videoyu izlemeye devam etmek istemediklerini belirtmiştir.

4.8. Düşünceli duygu durumu ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişki

Anlatıcının kullandığı düşünceli duygu durumuna göre öğrencilerin videoyu izlemeye devam etme isteği arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen tek örneklem ki-kare analizine ilişkin bulgular Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8.*Düşünceli (Duygu durumu 6) yüz ifadesine yönelik bulgular*

		f	%	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 6: Düşünceli	Devam etmek istiyorum	70	46	2	28,745	.000
	Devam etmek istemiyorum	63	41			
	Kararsızım	20	13			
	Toplam	153	100			

Analiz sonucuna göre dağılımlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($\chi^2(2)= 28,745$; $p<.001$). Tablo 4.8 incelendiğinde düşünceli duygu durumundan 70 katılımcı (%46) videoyu izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir.

Tüm duygu durumları ile öğrenen motivasyonu arasındaki ilişkiye dair bulgular ise Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9.*Tüm duygudurumlarına yönelik bulgular*

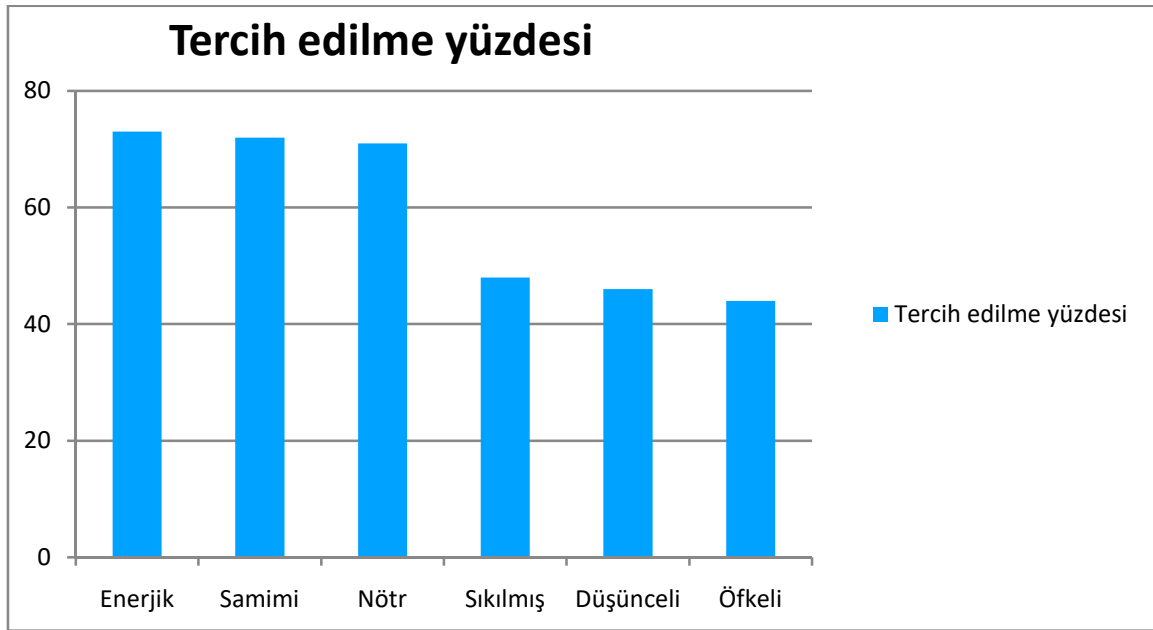
	sd	χ^2	p
Duygu Durumu 1: Nötr	2	144,688	.000
Duygu Durumu 2: Enerjik	2	135,536	.000
Duygu Durumu 3: Sıkılmış	2	32,789	.000
Duygu Durumu 4: Samimi	2	111,855	.000
Duygu Durumu 5: Öfkeli	2	40,650	.000
Duygu Durumu 6: Düşünceli	2	28,745	.000

Tablo 4.9 incelendiğinde tüm duygu durumları için video izleme davranışları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Yapılan incelemelerde kullanılan yüz ifadesine göre videoyu izlemeye devam etme isteği/tercih edilme yüzdeleri ise Tablo 4.10 ve Şekil 4.1’deki gibidir:

Tablo 4.10. Kullanılan yüz ifadelerine göre videoya devam etme isteği yüzdeleri

YÜZ İFADELERİ	VİDEOYA DEVAM ETME İSTEĞİ YÜZDESİ
Enerjik	%73
Samimi	%72
Nötr	%71
Sıkılmış	%48
Düşünceli	%46
Öfkeli	%44

Şekil 4.1. Yüz ifadelerinin tercih edilme yüzdeleri

4.9. Açık uçlu sorulardan ulaşılan tema ve alt temalar

Açık uçlu sorular ile ulaşılan tema ve alt temalar Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11 Verilerin analizi sonucu çıkan tema ve alt temalar

1. Sözsüz iletişim öğelerinin sosyal bulunuşluk algısına etkisi

- 1.1 Bireylerde oluşturduğu kaniya dair etkisi
- 1.2 Bireylerin diğer katılımcıları gerçek bireyler olarak algılamasına dair etkisi
- 1.3 Öğrenenin ders içeriğine dair geliştirdiği tutuma dair etkisi
- 1.4 Öğrenenin sosyal ortamdaki aktif katılımına dair etkisi
- 1.5 Öğrenenin gerçek hayattaki gibi hissetmesine dair etkisi
- 1.6 Öğrenenin değerli hissetmesine dair etkisi

2. Sözsüz iletişim öğelerinin iletişimin etkililik derecesine etkisi

- 2.1 Aidiyet üzerine etkisi
- 2.2 Ders anlatıcısının akademik geçmişiyle ilişkisi
- 2.3 Anlatıcının yüz ifadesi dışında başka faktörlerle de ilişkisi
- 2.4 Bireyselleştirilmiş öğrenme ortamları ile ilişkisi
- 2.5 Doğru kullanımın önemi

3. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme ortamındaki belirsizliklerin azaltılmasına etkisi

- 3.1 Öğrenme ortamını daha belirgin hale getirmesine etkisi
- 3.2 Öğrenen ihtiyaç analizi yapılması ile ilişkisi
- 3.3 Kaynağın bireyselleştirilmesiyle ilişkisi
- 3.4 Öğrenme ortamının sadeleştirilmesiyle ilişkisi
- 3.5 İçeriğin kendisiyle ilişkisi

4. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenen tatminine etkisi

- 4.1 Öğrenen hazırbulunuşluğuyla ilişkisi
- 4.2 İçeriğin içselleştirilmesine etkisi

5. Sözsüz iletişim öğeleriyle çoklu mesaj ve bilgi verilmesi

- 5.1 Yeni medya ile ilişkisi
- 5.2 Yardımcı öğelerle ilişkisi

6. Sözsüz iletişim öğelerinin hızlı geribildirim almaya etkisi

- 6.1 Online ölçme araçlarının desteği ile ilişkisi

7. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenenlerin kişisel odak noktalarını değiştirmeye etkisi

2. Sözsüz iletişim öğelerinin iletişimin etkililik derecesine etkisi

7.1 Kaynaktan gelen mesajın özellikleriyle ilişkisi

7.2 Amaca özel geliştirilmiş materyal kullanımıyla ilişkisi

8. Sözsüz iletişim öğelerinin doğal dil kullanımını tamamlaması

9. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme kaynağıyla etkileşimi

9.1 İletişimin anlaşılabilirliğine etkisi

10. Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenmenin bireyselleştirilmesine etkisi

10.1 Öğrenen hazırbulunuşluklarının göz önünde bulundurulması

10.2 Kişisel tercihlerle ilişkisi

4.9.1. Sözsüz iletişim öğelerinin sosyal bulunuşluk algısına etkisi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- bireylerde olumlu veya olumsuz etki ve kanı oluşturduğu,

K 1. Sözsüz iletişimin oluşturduğu ve/veya yaydığı frekansa göre, katılımcı bireylerde olumlu ya da olumsuz etki ve kanı oluşturur.

- katılımcıların ortamdaki diğer katılımcıları gerçek bireyler olarak algılayabilmelerini kolaylaştırdığı,

K 2. Katılımcıların ortamdaki diğer katılımcıları gerçek bireyler olarak algılayabilmesidir.

- öğrenenin kendisini ders içeriğine daha yakın veya uzak hissetmesini sağlamada önemli olduğu,

K 3. E-öğrenme ortamında sözsüz iletişim bireyin öğrendiği konu, vbye kendini daha yakın ya da uzak hissetmesine neden olabilir.

- sosyal ortamda oluşabilecek korkuları azaltıp aktif katılımı artırdığı,

K 5. Sözsüz iletişim kişilerin sosyal ortam korkularını elimine ederek aktif katılım sağlar.

- katılımcıya “ekranın diğer tarafına geçmiş” gibi hissettirdiği,

K 6. Mesela bir habere kızdığım da Fatih Portakal da kızgınlığımı ses tonu, elini kafasına götürüp “aklımızla dalga geçiyorlar” demesi ya da “gerçekten anlamakta zorluk çekiyorum” derken kafasını elleri arasına alması, beni gerçekten anladığını hissettiriyor. Ronnie İngilizce dil hareketleri konusunu anlatırken birbirinden komik dil hareketleri yapması ve sanki karşısındaymışız gibi, sanki yaptığı espriyle güldüğümüzü görüyormuş gibi keyifleniyor Gazi hocanın konuyu anlatırken bölümler arasında küçük molalarda dersle ilgisi olmayan ama ya başından geçmiş ya da okuduklarından etkilendiği küçük konulardan bahsetmesi, örneğin Neşet Ertaş tan bir deyiş söylemesi değerlerimize sahip çıkmak konusunda vurgu yapması ve tam o sırada hüzünlenivermesi. David Eagleman'ın sırtımızdaki sınırları uyararak görme engelli bireylerin görüntüyü beyinlerinde canlandırmalarını sağlayan cihazı tanıtırken, sırtına takıp çalıştırdığında yeniden görmeye başlamış gibi coşkuyla ve mutlulukla anlatması Bunların hepsi beni etkileyen ve tabiri caizse ekranın diğer tarafına geçtiğimi hissettiğim sunumlar

- katılımcıya kendilerinin yalnız olmadıklarını ve değerli olduklarını hissettirdiği sonuçlarına varılmıştır.

K 7. Bunun yanında bireyin çabaladığı konularda kendini yalnız hissetmemesi, aynı amaç için başkalarının da uğraştığını bilmesi gayretini artırma yönünde olumlu.

K 8. Bireyler kendilerini değerli hisseder

4.9.2 Sözsüz iletişim öğelerinin iletişimin etkililik derecesine etkisi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- aidiyeti artırdığı/azalttığı, pozitif/negatif etkilerinin olabileceği,

K 1. Doğru ve yerinde yapılan sözsüz iletişim öğeleri aidiyet (katılımcı kendini konu içinde muhatap olarak algılar ve anlatan dinleyen arasında sıcak duygular oluşur) ve anlama derecelerini olumlu yönde etkiler.

K 2. öğeleri kavramış bir kişi tarafından doğru yer ve zamanda kullanılması pozitif yönde katkı sağlar. Aksine durumda negatif etkiden bahsedilebilir.

K 3. Birey kendini yakın hissettiyse iletişim olumlu yönde olup eğitimde hedeflenen amaca ulaşılabilir; kendinden farklı ve uzak hissettiyse iletişim öğelerine hedeflenen eğitim amacına ulaşılabilen olunur.

- olumlu etkisinin artırılması için ders anlatıcısının mutlaka uzaktan eğitim geçmişinin olması gerektiği,

K 4. Örgünden gelen hocaların durumu kavraması çok zor olabilir ve bu nedenle sanal ortamdaki hocaların mutlaka e-öğrenme geçmişinin olması gerektiği söylüyorum, kişisel kanaatim bu yöndedir. Yani örgün de aktif bir Hoca sanal ortamda aynı etkinlikte ders anlatabilmesi için sanal ortamda bir bölüm okuyup mezun olması gerekir kanaatindeyim. Ortam hakkında bilgi verilmesi veya seminerler ile olayı/ortamı

kavraması çok zor, ne zaman kendisi de aynı ortamda öğrenen durumunda olur ve böyle bir ortamda öğrenimini tamamlayabilirse o zaman öğretirken ne yapması gerektiğini, nelere, ne kadar tolerans göstermesi gerektiğini, tek başına öğrenmenin ne demek olduğunu anlayabilir.

- bir parçası olarak kabul edilen emojilerin kullanımının engellenmemesi gerektiği,

K 4. Sanal ortamlarda sözsüz iletişim yazılı iletişimin önündedir ve bu nedenle emoji denilen küçük animasyonlu resimcikler çok kullanılır. Bu konuda saatlerce konuşmak gerekir. Eğitim/Öğretim kurumları sisteme eklenen emojileri otomatik kaldırıyorlar veya içeriği filtreleyip sadece metin olarak yayınlıyorlar. Bu çok yanlışır bence.

- kullanımının artırılmasıyla öğrenene daha bireyselleştirilmiş öğrenme ortamları sunmanın önemli olduğu,

K 4. Sistem kişiye özel olacak şekilde taşarlanması gerekir. Yani öğrenci diğer öğrencilerle istediği şekilde irtibat kurabilmeli, Fakat öğrenirken kullandığı sistem sadece kendisi kullanıyormuş gibi özelleştirilebilir olmalı.

- doğru kullanıldığı takdirde iletişimin etkililik derecesini artırdığı sonuçlarına varılmıştır.

K 5. Bunun cevabı sanırım şöyle olabilir; mesela uzaktan eğitimlerin video derslerinde ders anlatan öğretmenin konuyu anlatırken sözlü iletişimin yanında yapmış olduğu mimik ve jestler bir bütünlük içerisinde değilse öğrencinin konuya olan ilgisi azalabilir veya jestler arasında seri halde tekrarladığı hareketler yine öğrencinin konuya değilde o jestlere takılması kaçınılmaz bir durum olabilir. Olumlu olarak bakarsak da interaktif eğitimlerde öğretmenin konuları görsel olarakslaytlar ile desteklemesi öğrencinin algılama yeteneğini arttırabilir.Sözsüz iletişim öğeleri doğru zaman ve yerde kullanıldığı takdirde iletişim etkililik derecesini arttırır.

K 6. Bence sözsüz iletişim doğru kullanılırsa iletişimin etkililiğini büyük oranda arttırır.

K 8. Daha etkili kılar

4.9.3 Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme ortamındaki belirsizliklerin azaltılmasına etkisi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- konuyu kolay ifade etmeye yönelik olarak seçilmesiyle öğrenme ortamı daha belirgin hale geldiği,

K 2. Özellikle eğitim konusunda konuyu kolay ifade eden sözsüz iletişim öğeleri seçiliği veya uygulandığı zaman öğrenme ortamı daha belirgin hale gelir.

- eğitim öncesi öğrenenlerle ilgili bilgi toplanarak onlara uygun hale getirilmesinin belirsizlikleri azalttığı,

K 3. İletişim öğeleri kullanılmadan önce eğitim alanıyla ilgili gerekli analizler yapılabilir, eğitime katılacak kişilerin profilleri ile ilgili bilgi edinilip onlara hitap edecek iletişim öğeleri seçilebilir.

- iletişim kaynağı olarak ele alınması durumunda alıcının kaynağı kendince özelleştirerek tamamlaması durumunda oluşabilecek belirsizlikleri azalttığı,

K 4. Sözsüz iletişim öğeleri işin yarısını karşıya bırakıyor. Siz mesajı sözsüz veriyorsunuz ve bu işin yarısı, kalan yarısını karşı taraf tamamlıyor ve tabii ki kendince özelleştirerek tamamlıyor.

- öğrenme ortamındaki karmaşıklıkları azaltarak direkt bilgiyi öğrenme amacına hizmet ettiği,

K 7. Öğrenme ortamındaki belirsizlikleri azaltmak için sözsüz iletişim ortamları karmaşık yapıda olmamalı. Kullanımı kolay olmalı ki bıktırmamalı, esas amaca ulaşmakta efor kaybı olmamalı.

- kaynakla/içerikle çelişmemesi gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

K 8. Kaynakla sözsüz iletişim öğeleri çelişmemelidir. Kaynak alıcıya güven vererek öğrenmesini istiyorsa kendisiyle çelişmemelidir.

4.9.4 Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenen tatminine etkisi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- öğrenen tatminini artırdığı ve öğrenene bilimsel doyunluk kazandırdığı,

K 1. Tatmin seviyelerini yükseltir ve bilimsel doyunluk kazandırır.

K 4. Etkili bir iletişim olursa olumlu etkiler.

K 8. Daha tatmin olmuş bir şekilde etkin dinleme haline geçerler ve öğrenme kolaylaşır.

- öğrenen tatminini etkilemesi, öğrenenlerin hazırbulunuşluklarıyla ilgili olarak göreceli olabileceğinden öğrenen tatmininin öncelikli olarak göz önünde bulundurulmasına gerek olmadığı,

K 3. Olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Öğrenenlerin hazırbulunuşlukları da burada etkili bir faktör olacağından "tatmin olmalarını beklemek" belki de göz ardı edilmeli.

- öğrenen tatminiyle ilişkisinin öğrenenin konuyu başkasına öğretebilecek kadar içselleştirmiş olmasıyla ilişkilendirilebileceği,

K 6. Öğrenmek istediğim bilgileri başkalarına da aktarabilirsem yani öğretebilirsem o konuyu büyük oranda öğrenmiş ve içselleştirmişim demektir.İçselleştirme sürecinde eğitmenin sergilediği sözsüz iletişim öğeleri büyük oranda etkili oluyor ve eğitimciyi rol model olarak alıyorum. Sözsüz iletişim benim tatmin seviyemi büyük oranda etkiliyor diyebilirim.

- öğrenilmesi gereken konudaki belirsizlikleri azalttığı için öğrenen tatminini artırdığı sonuçlarına varılmıştır.

K 6. Çok yönlü ve senkronize sözsüz iletişim öğeleri tatmin seviyesinde olumlu bir ivme oluşturur.Sözlü iletişimde veremediğimiz pek çok mesajı kişinin anlayabileceği yönlerde geliştirerek sözsüz iletişimde verebiliriz bu da kişide kısa ve öz algılama oluşturabilir. Tatmin seviyelerini yükseltir ve bilimsel doyunluluk kazandırır.

4.9.5 Sözsüz iletişim öğeleriyle çoklu mesaj ve bilginin nasıl verilebildiği

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- doğru seçilerek ve yeni medya katkısıyla etkisinin genişletilebileceği,

K 2. Elbette verilebilir.Doğru seçilmiş,anamlı,etkileyici bir sözsüz iletişim güncel medyanın da katkısı ile daha büyük kitleleri harekete geçirebilir.Etki bırakabilir. doğru seçilmiş siyasi,sosyal veya sportif bir beden dili yada işaret kullanarak.

- her birey tarafından farklı anlamlandırılacağı göz önünde bulundurulursa zaten çoklu mesaj ve bilginin hep var olduğu,

K 4. Sözsüz iletişimde işin yarısını karşı taraf yapıyor. Yani mesaj karşıya ulaştıktan sonrası sonsuz çoklu mesaj oluyor zaten. Çünkü mesajı alan bu mesajı özelleştirerek tamamlıyor.

- yanı sıra fondaki renk, müzik vb ile de çoklu bilgi ve mesajın verilebildiği,

K 3. Fondaki renk belki müzik belki kısa not... Kullanılabilir.

- arasında işaret ve sembollerin büyük yer tuttuğu,

K 5. Bence verilebilir. İşaretler ve sembollerle.

- çoklu mesaj vermek için kullanılmaması gerektiği, anlatılanın kesin ve net olması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

K 8. Çoklu mesaj verilmemelidir. Kesin net bir ifade kullanılmalıdır. Kendisiyle çelişmemelidir.

4.9.6 Sözsüz iletişim öğeleri ile geribildirim nasıl daha hızlı alınabileceği

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- sözlü iletişime kıyasla daha hızlı geribildirim verebildiği,

K 1. Verilebilir. Katılımcının yanıt verme zamanı fırsatı bulamaması, kişisel medeni cesaret sözlü geri bildirimler için engel olabilir. Fakat sözsüz bedensel tepkiler, mimik ve refleksler doğru algılanırsa anlık olarak olumlu ya da olumsuz sonuçlar alınabilir, ölçülebilir.

K 4. Tabii ki daha hızlı geribildirim alırsınız. Çünkü özelleştirilmiş bilgi karşı tarafta oluşuyor. Siz bunun için vakit harcamıyorsunuz. Siz temel iletişim mesajınızı gönderiyorsunuz, karşı taraf kendine en uygun olacak şekilde ve çok hızlı bir şekilde tepki veriyor. Gönderdiğiniz mesaj doğru ise mükemmel olarak tamamlanarak size geri dönüyor. Mesajın tamamını doğrudan gönderseniz bu kadar hızlı tepki alamayabilirsiniz. çünkü gönderilen mesajı kendine uydurmak için vakit harcayacak ve tam uyduramadığında da toptan red edecektir ve iletişim kopacak ve hiçbir yanıt alınamayacaktır.

K 8. Alıcının geri bildirimde bulunması için jest ve mimikleriyle alıcıyı yönlendirebilir ve sözlü iletişimden daha hızlı bir dönüş olur

- online ölçme araçlarıyla desteklendiği takdirde daha hızlı geribildirim alınabileceği sonuçlarına varılmıştır.

K 5. Sözsüz iletişimde online anketler kullanarak hızlı geri bildirim sağlanabilir.

4.9.7 Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenenlerin kişisel odak noktalarını değiştirmesi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- görsel olanlarının kişisel odak noktalarını değiştirme potansiyelinin daha yüksek olduğu,

K 1. Görsel hafıza işitsel ve sözel ikna ve algılama açısından daha fazla bir karar alma potansiyeline sahiptir. Görsel tatminkarlık mevcut kanaatleri değiştirerek odak noktasını etkileyebilir.

K 7. Değişebilir. Farklı bakış açılarını fark edebiliriz.

K 8. Evet değişir. Kaynağa bağlı bir öğrenme olur.

K 9. İletişimdeki odak noktaları değişebilir bence. Konuşarak anlatamadığın bir şeyi jest ve mimiklerle ya da çevredeki cisimleri kullanarak kolaylıkla anlatabilirsin.

- Kişisel odak noktalarını değiştirmesinin iletilen ilk mesajın net ve doğru olmasına bağlı olduğu,

K 3. Tabii ki mümkün. İlk mesaj doğru iletilirse odak noktası değişebilir.

- kişisel odak noktalarını değiştirmek amaçlı kullanımının bu amaç için üretilmiş öğrenme materyalleriyle de desteklenmesinin daha etkili olabileceği sonuçlarına varılmıştır.

K 5. Sözsüz iletişimde yorumu alıcıya bırakırsınız böylelikle her bir kişi gördüklerini kendi çerçevesi içerisinde tanımlar. Ayrıca kişilerin odak noktalarını değiştirmek amacıyla özel materyaller ile öğrenenin dikkati o yöne çekilip yorumlaması sağlanabilir.

4.9.8 Sözsüz iletişim öğelerinin doğal dil kullanımını tamamlaması

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- doğal dil kullanımını tamamladığı,

K 1. Tamamlar. Doğal dil bedensel sözsüz öğeler ile anlam kazanacağı için, düz yazı içindeki donukluğu ortadan kaldırır.

K 2. Tamamlayabilir. Konu açık bir şekilde her dil için aynı şeyi ifade etmelidir. Trafik polisinin trafiği düzenlemesi esnasında, askerlerin keşif veya muharebe esnasında kullanacakları ortak işaretler kişinin ana dili ile tamamlayabilir.

K 3. Evet, beden söz bakış vb hepsi bir bütün zaten.

K 4. Ana dili ne olursa olsun, Hangi dili kullanıyorsa kullansın, yazdığınız bir metnin sonuna ekleyeceğiniz gülen/ağlayan/sırıtan... bir/birkaç emoji metnin içeriğini tamamlamakla kalmaz güçlendirir. Bu işi metnin içinde yapmaya kalkarsanız elinize yüzünüze bulaştırabilirsiniz, yani mükemmel bir şekilde tamamlar ve güçlendirir.

K 5. Sözsüz iletişim genelde sözlü iletişimin "dilin" tamamlayıcısı olarak görülür. Doğal dil kullanımını yanında jestler, mimikler, görsel materyaller kullanılması ifadeyi güçlendirir ve destekler.

K 8. Tamamlayabilir. Kaynağın anlattıklarını daha etkili kılar.

K 9. Kesinlikle tamamlar. Anlatmaya çalıştığımız her şeyin daha da anlaşılmasını sağlar.

- tamamlayıcı olmayıp sözlü iletişim ile bir bütün olduğu sonuçlarına varılmıştır.

K 6. Sözsüz iletişim doğal dil kullanımının başlangıcıdır. Sözsüz iletişim başlamadan sözel iletişim başlamaz. Bakınız bebek gelişimi. Birbirinden ayrılamaz demek daha doğru olur.

4.9.9 Sözsüz iletişim öğelerinin öğrenme kaynağıyla etkileşimi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- kaynak ile alıcı arasında bağ kurduğu,

K 1. Doğru sözsüz iletişim öğrenme kaynağı ile katılımcı arasında güçlü bağlar kurmasına yardımcı olur.

- iletişimi daha anlaşılır kıldığı,

K 2. Elbetteki düzgün, açık ve doğru bir sözsüz iletişim öğeleri öğrenme kaynağı ile iletişimi daha basit, uygulanabilir, netice verebilir bir düzeye taşır.

- kaynağın motivasyonunu etkilediği,

K 3. Bireyin hızlı ya da yavaş olarak ilerlemesini bir sonraki aşamaya geçmesini sağlayabilir. Bireyin devam etme kararı vermesini ya da vazgeçme isteğine sahip olmasına neden olabilir.

- alıcının sosyal statüsüne göre değiştiği,

K 4. Aslında bütün sorun bu noktada ortaya çıkıyor. Eğer bu kaynak Arkadaş ise başka, Hoca ise başka, Dekan ise Başka, Rektör ise başka etkiler. Bütün bu konuştuklarımızın içinde en çok konuşulması ve tartışılması, yanıt aranması gereken konu da budur aslında...

- teknolojiye uyarlanabilir olduğu sonuçlarına varılmıştır.

K 9. İlk başvuru kaynağı şekline dönüşebilir. Teknolojinin de getirmiş olduğu rahatlıkla birlikte, cepte bir kütüphane taşıyormuş gibi olur diye düşünüyorum. İçerik zengin olmalı elbette.

4.9.10 Sözsüz iletişim öğeleri ile öğrenmenin bireyselleştirilmesi

Bu kategori altında verilen cevaplardan sözsüz iletişim öğelerinin;

- kullanımının hafızayı güçlendirerek bilgiyi daha kalıcı kıldığı,

K 1. Her birey kendi zihin ya da hayal dünyasında çok değişken ve çok boyutlu bir hayat yaşadığı için, kişiselleştirilmiş sözsüz iletişim imgeleri hafızaya yardımcı olarak bilginin kalıcı olmasını sağlar.

- katılımcı tarafından daha ayrıntılı öğrenilmesiyle öğrenmesini kendisinin bireyselleştirebileceği,

K 2. Sözsüz iletişim öğeleri konusunda eğitim alınarak, bu eğitimi kişi kendi becerisini geliştirerek ve uygulayarak bireyselleştirebilir.

K 4. Başlangıçta genel geçer olanlar tercih edilerek iletişim kurulmaya başlanır, sonra genişletilir/yaygınlaştırılır/serbestleştirilir ve bütün bunlar karşı tarafta zaten kişiselleştirilecektir. Sonuçları doğru yorumlamak, yeteri kadar toleranslı olmak yeterlidir.

- katılımcıların hazırbulunmuşlukları öğrenilerek düzenlenmesi ile öğrenmenin bireyselleştirilebileceği,

K 5. Hazırlanacak taslaklar ile kişilerin kendi bilgileri dahilinde yorumlamaları veya işlem yapmaları istenebilir. Böylelikle konu ile ilgili bireysel görüşler alınabilir.

K 7. Eğitim alınan konular, ilgi alanları vs seçenekler ile kişisel hale getirilebilir sanırım.

- kişisel tercihlerle de ilintili olduğu sonuçlarına varılmıştır.

K 9. Bazı kişiler hocanın daha hızlı ve hararetle bir şekilde ders anlatmasını severken bazıları da daha yavaş olmasını ister. Anlatılacak konu bile kişiden kişiye değişiyorken daha büyük sorunları birisine anlatmaya çalışılırken sözsüz iletişim öğelerini farklı farklı kullanabiliriz.

5. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern dünya düzeninden postmodern dünya düzenine geçişle birlikte eğitim paradigmasında da değişiklikler olmuştur. Paradigma aslında şemsiye bir kavram olup genel olarak bir dünya görüşüdür. Kuhn'a göre paradigma, kabul görmeye öncelikle hakim olan bir düşüncenin belli bir zaman dilimi içindeki ilk örneğidir. Günümüzde çok duyduğumuz “paradigma değişimi” diye bir tabir olduğuna göre bu değişimin nasıl meydana geldiği de incelenmelidir. Öğretme ve öğrenme gibi sosyal bilimlerle bağlantılı kavramlardan bahsediyorsak bir paradigma değişiminin aniden olması beklenemez. Barr ve Tagg (1995) paradigmanın tam olarak değişeceğinin sinyali olarak yeni paradigmaya ait araç ve fikirlerin eski paradigma çerçevesinde kullanılmasını görmektedir. Sosyal alanlarda gerçekleşen paradigma değişimini basamaklandığımızda karşımıza çıkan sonuç ise şöyledir: Barr ve Tagg (1995)'e göre bu sürecin ilk basamağı konuşmaktır. Konuşmalarımızı yavaş yavaş hep yeni ortaya çıkan paradigma çerçevesinde yapmaya başlarız. Burada da öğretim paradigmasından öğrenme paradigmasına geçişin ilk basamağında, öğretim ya da öğretim programının kalitesi yerine öğretimin şekli ve öğrenme çıktılarından bahsedilmeye başlanır. İkinci basamakta yeni kullanmaya başladığımız terimlerden örneğin “öğrenme çıktısı” tabiri halihazırda var olan paradigmadaki uygulamalara uyarlanmaya çalışılır. Her ne kadar az bildiğimiz bir konu da olsa var olan programların öğrenme çıktılarını belirlemek, o çıktıların değişiminin de daha hızlı olmasını sağlar. Son basamakta da fazlaca nicel bir yöntem olan ücretlendirmenin saat

başına göre değil öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre yapılması gerektiği savunulmalıdır. Buna benzer paradigma değişimi basamakları her türlü başka sosyal bilim alanlarına da uyarlanabilir. Ancak hepsinin ortak noktası aniden gerçekleşmedikleridir.

Eğitimde “eski” ve “yeni” paradigmlar “öğretim paradigması” ve “öğrenme paradigması” olarak ikiye ayrılabilir (Barr ve Tagg, 1995). Genel olarak öğretim paradigmasının pozitivist felsefeden etkilendiğini, sıralayıp sınıflandırarak bireysel farklılıkları göz ardı ettiğini ve bilgiyi aktardığını söyleyebiliriz. Öğrenme paradigması ise yorumlayıcı ve postmodern felsefeden etkilenmiştir, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurur ve bilgi keşfedilir. Bu iki paradigma arasındaki farklılıkları bu şekilde özetleyebiliriz; ancak amaçlar, başarı kriterleri, öğrenme/öğretme yapıları, öğrenme teorisi, verimlilik/finansman, roller ve teknolojinin yeri de her iki paradigma arasında farklılıklar göstermektedir.

5.1. Sonuç

Günümüz e-öğrenme ortamlarının kullanımına bakıldığında yukarıda bahsedilen paradigma değişiminin her basamağının tamamlandığı, postmodern felsefeden beslenerek şekillendiği ve bireysel farklılıkları daha çok göz önünde bulunduran çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada da yüz yüze iletişimde de etkisi büyük olan sözsüz iletişim öğelerinden yüz ifadelerinin e-öğrenme ortamı olarak düzenlenmiş videoları izleyen öğrenenlerin motivasyonları üzerine etkisi incelenmiş ve sonuçlar çalışmanın kuramsal çerçevesi olan iletişim ortamları zenginliği ve bilgisayar ortamlı iletişim kuramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu durum iletişim ortamları zenginliği ve bilgisayar ortamlı iletişim kuramları baz alınarak hazırlanan matrisin “sözsüz iletişim öğeleri” başlıklı satırındaki 10 gözede bulunan bilgilere dair alınan öğrenci görüşleriyle birleştirildiğinde videolarda sık tercih edilen yüz ifadelerinin kullanımıyla;

- bireylerin sosyal bulunuşluk algısı olumlu etkileneceğinden,

- iletişimin etkililiği olumlu etkileneceğinden,
 - öğrenme ortamındaki belirsizlikler azalacağından,
 - öğrenen tatmini artacağından,
 - aynı anda alınan çoklu mesaj ve bilgiler olumlu yönde verilebileceğinden,
 - daha hızlı geribildirim sağlanabileceğinden,
 - gerektiğinde kişisel odak noktası öğretici tarafından istedik yöne değiştirilebileceğinden,
 - doğal dil kullanımını olumlu yönde tamamlayacağından,
 - öğrenme kaynağıyla daha güçlü iletişim sağlayacağından,
 - öğrenci tercihlerine göre öğrenene daha bireyselleştirilmiş öğrenme ortamları sunulabileceğinden
- öğrenen motivasyonunun artabileceği sonucuna varılmıştır.

5.2 Öneriler

E-öğrenme ortamlarında kullanılan videolarda ders anlatıcısı olan kişilerin kullandıkları sözsüz iletişim öğelerinin bu çalışmada çıkan sonuçlara göre tekrar şekillendirilmesinin öğrenen motivasyonunu artırması öngörülmektedir.

Chaudhry ve Arif (2012)'in yaptıkları çalışmada farklı eğitim metotlarındaki öğretmenlerin sözsüz iletişim becerileri arasında fark olmamasına karşın, öğretmenlerin sözsüz iletişim becerilerini etkili bir şekilde kullanmasının öğrencilerinin akademik başarılarına olumlu etki ettiklerini gözlemlemişlerdir. York (2015) çalışmasında öğretmenleri sözsüz iletişim becerileri ile öğrenci öğrenimi arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Daha önce yapılan bu çalışmalar ile bu araştırmanın sonuçlarının paralel olması sebebiyle tasarımcı, araştırmacı ve uygulayıcılar için aşağıdaki öneriler verilmiştir.

Tasarımcılar için;

- öğrenen motivasyonunu artırdığı öngörülen yüz ifadelerinin anlatıcı tarafından daha sık kullanıldığı,
- videoda öğrenenin dikkatini dağıtacak başka öğelere yer verilmeyen video ortamlarının tasarımı ile öğrenen motivasyonun artabileceği öngörülmektedir.

Araştırmacılar için;

- Çalışma yalnızca 20-25 yaş arası kalite elçileri ile yapılmış olduğundan farklı yaş aralıklarında öğrenen motivasyonunu olumlu etkileyen yüz ifadelerinin nasıl sıralandığı,
- Tek video içerisinde farklı yüz ifadelerini farklı saniye aralıklarında sunmanın yanı sıra farklı yüz ifadeleriyle çekilmiş bağımsız videoların öğrenenlere sunulmasıyla çıkan sonucun değişip değişmediği,
- Sözsüz iletişimin öğrenen motivasyonu dışında başka değişkenler üzerindeki etkisigelecek araştırmaların konusunu oluşturabilir.

Uygulayıcılar için;

- öğrenenlere sözsüz iletişim öğelerinden yüz ifadelerinin etkili kullanıldığı açık ve uzaktan öğrenme ortamları sunan kuruluşlar tarafından zaman içinde öğrenen motivasyonu ve/veya başarısının değişikliğe uğrayıp uğramadığının takip edilmesi,
- herhangi bir düşüş durumunda öğrenen beklentilerinde bir değişiklik olup olmadığı ölçülerek video ortamlarının tekrar şekillendirilmesi, bu sürecin çağ değiştikçe hep sürecelecek olduğunun göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaba, S. (2006). Eğitimde Motivasyon. *Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 343-361.

Aslantürk, R. (2014). *Çalışanlarda Motivasyon ve Motivasyonu Etkileyen Faktörler: Denizli Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Bağcı, M. (2008). Öğretmenlerin beden dilinin öğrenciler tarafından algılanması (Esenler örneği), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1995). *Bedenin Dili* (10.Basım). İstanbul: *Remzi Kitabevi*.

Barr, B. and Tagg, J. (1995). *From Teaching to Learning: A new paradigm for undergraduate education*, Change November-December, 1995.

Baygüz, A. (2011). *Çalışma Yaşamında İşgören Motivasyonunu Artıran Özendirme Araçlarının Etkinlikleri Üzerine Hizmet Sektöründe Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Baykal, B. (1974). *Günümüzde Yönetimin Temel Kavramları ve Yeni Görüşler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayınları.

Bogdan, R.C. and Biklen, S.K. (1992). *Qualitative Research for Education to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon A Division of Simon & Schuster Inc.

Bonk, C. and Khoo, E. (2014). *Adding some TECH-VARIETY: 100+ Activities for Motivating and Retaining Learners Online*. Open World Books, Bloomington, Indiana, USA.

Bonsall, D. and Chesebro, J. (1989). *Computer-mediated communication*. Tucaloosa, AZ: The University of Alabama Press.

Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem yayıncılık.

Carlson, J. R. and Zmud, R. W. (1999). Channel expansion theory and the experiential nature of media richness perceptions. *Academy of management journal*.

Cavanaugh, T., & Cavanaugh, C. (1996). *Learning science with science fiction films*. Paper presented at the annual meeting of Florida Association of Science Teachers, KeyWest, FL. (ERIC Document Reproduction Service No. ED411157)

Chaudhry, N. A., & Arif, M. (2012). Teachers' nonverbal behavior and its impact on student achievement. *International Education Studies*, Vol. 5, No. 4. <http://dx.doi.org/10.5539/ies.v5n4p56>

Choi, H.J. and Johnson, S.D. (2005). The Effect of Context-Based Video Instruction on Learning and Motivation in Online Courses. *American Journal of Distance Education*, 19(4), 215-227.

Cooper K. (1989). *Sözsüz İletişim*. (Çev. T. Yalkı). İstanbul: İlgi Yayıncılık

Creswell, J. W. (2003). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (2nd ed.). *Thousand Oaks, CA: Sage.*

Creswell, J.W. (2006). Understanding Mixed Methods Research, (Chapter 1). Available at: http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf (Erişim tarihi: 18.01.2019).

Curtis, D. and Lawson, M. (2001). Exploring collaborative online learning. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(1) 21-34.

Cüceloğlu, D. (1994). İyi Düşün Doğru Karar Ver. İstanbul: *Sistem Yayıncılık.*

Daft, R., & Lengel, R. (1984). Information richness: A new approach to managerial behavior and organization design. B. M. Staw & L. L. Cummings (Ed.), *Research in organizational behavior*, vol. 6: 191- 233. Greenwich, CT: JAI Press.

Daft, R. L. and Lengel, R.H. (1986). Organizational information requirements, media richness and structural design. *Management Science*, 32(5), 554-571.

Daft, R. L., Lengel, R. H. and Trevino, L. K. (1987). Message equivocality, media selection, and manager performance: Implications for information systems. *MIS Quarterly*, 11(3), ss: 355-366.

Deimann, M. and Bastiaens, T. (2010). The role of volition in distance education: an exploration of its capacities. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 11(1).

Dennis, A.R. and Kinney, S. T. (1998). Testing media richness theory in the new media: The effects of cues, feedback, and task equivocality. *Information Systems Research*, 9(3), ss: 256-274.

Diñer, Müjde K. (2015). İletişimin Kalbi: Sözsüz İletişim Becerileri. (2.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Diñer, K. M. (2016). İletişimin Kalbi Sözsüz İletişim Becerileri (2. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dökmen, Üstün (2009). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. (41.Basım). İstanbul: *Remzi Kitabevi.*

Dündar, S., Özutku, H. ve Taşpınar, F. (2007). İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının İşgören Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 105-119.

Ekman, P. (2003). Emotions revealed. Yalan söylediğimi nasıl anladın? Çev: Erdem İlgi Akter

Emrecik ve Ozan (2019). E-Öğrenme Ortamında Kullanılan Ders Anlatım Videolarındaki Sözsüz İletişim Becerilerinin Öğrenci Bağlılığına Etkisi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Nisan 2019, 20(Özel Sayı), 667-690 DOI: 10.17494/ogusbd.553853

Ergin, A ve Birol, C (2000). *Eğitimde Etkili İletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ergün, M.(2005). Bilimsel araştırma yöntemleri, nitel araştırma
<http://www.egitim.aku.edu.tr/nitelarastirma.ppt#2561> (Erişim tarihi: 27.11.2018)

Ertürk, M. (2000). *Otel İşletmelerinde Çalışanların Verimliliğini Artırmaya Yönelik Teşvik Araçları ve Bunların Bölümler Arası Farklılıkları: Ankara ve İzmir Otellerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Fähræus, E. R. (1999). Tutoring group learning at a distance. *Educational Resources Information Center*, ED 432 2275

Fähræus, E. R (2001). Collaborative learning through forum systems-problems and opportunities. *Proceedings of Computer Support for Collaborative Learning Conference*, Maastricht, Netherlands, March.

Freedman, M. P. (1997). Relationship among laboratory instruction, attitude toward science, and achievement in science knowledge. *Journal of Research in Science Teaching*, 34(4), 343-357.

Goman, C. K. (2015). *İş Yerinde Beden Dili: İş Yaşamında Sözsüz Dili Çözme Kılavuzu*. (4.Basım). (Çeviren: Emel Lakşe). İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Gökçe, O. (2006). İletişim Bilimine Giriş “İnsan İlişkilerinin Anatomisi”. Ankara: *Siyasal Kitapevi*.

Gürgen, Haluk (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi. İstanbul: *Der Yayınları*.

Hagen, B. J. (2002). *Lights, camera, interaction: Presentation programs and the interactive visual experience*. Paper presented at the Society for Information Technology and Teacher Education International Conference, Nashville, TN.

Haneef, M., Faisal, M. A., Alvi, A., K. and Zulfiquar, M. (2014). The role of non-verbal communication in teaching practice. Pakistan: *Sci. Int. (Lahore)*, 26, 513-517.

Hartnett, M., George, A. and Dron, J. (2011). Examining motivation in online distance learning environments: Complex, multifaceted and situation-dependent. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 12(6).

Herder, P. M., Subrahmanian, E., Talukdar, S., Turk, A.L., Westerberg, A.W. (2002). The Use of Video Taped Lectures and Web-Based Communications in Teaching: a Distance-Teaching and Cross-Atlantic Collaboration Experiment. *European Journal of Engineering Education*, Vol. 27, No 1, 39-48.

Herring, S. C. (2004). Computer-Mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior (edit. Barab, S. A., Kling, R., Gray, J. H., Roy P. & Brown J. S.) *Designing for Virtual Communities in the Service of Learning* (pp.338-376). New York: Cambridge University Press.

Hesse, B. W., Werner, C. M. and Altman, I. "Temporal aspects of computer-mediated communication". *Computers in Human Behavior*, 4, 147-165. 1988.

Hodges, C. (2004). Designing to motivate: Motivational techniques to incorporate in e-learning experiences. *e Journal of Interactive Online Learning*, 2(3), 1-7.

Işık, Metin (2017). İletişim Bilimine Giriş. Konya: *Eğitim Yayınevi*.

İzgören, A. Ş. (2000): Dikkat Vücudunuz Konuşuyor - Türkiye'de Beden Dili, İş Yaşamı ve Renkler, *Academyplus Yayınevi*, Ankara

İzgören, A. Ş. (2017). Dikkat Vücudunuz Konuşuyor! (83. Basım). *Ankara: Elma Yayınevi*.

James, J. (2016). *Beden Dili: Kutsal Kitabı*. (Çeviren: Belgin Selen Haktanır). İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Keenan, K. (1996). Motivasyon. Çev: Ergin KOPARAN, İstanbul. *Remzi Kitabevi*

Keller, J. M. (2010). Motivational design for learning and performance: e ARCS model approach. New York, NY: *Springer*.

Keller, J. M. (2015). Integrating motivation into ADL. Applying the ARCS-V motivation model. 3. *ADL Konferansı*, 20-22 Mayıs, 2015. Norveç
<http://www.fels.dk/adlforum/index.php/confirmed-speaker-2015/> (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

Kemp, L. J. (2006). Learning about teamwork in an online study environment. *Journal of online Learning and Teaching*, 2(1), 30-41.

Klemm, W. R. (2005). Use and mis-use of technology for online, asynchronous, collaborative learning. (edit. Roberts, T. S.) *Computer-Supported Collaborative Learning in Higher Education* (pp. 172-200). IDEA Group Publishing, Hershey.

Köknel, Ö. (2005). İnsanı Anlamak. (8.Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kumar, D. D., Smith, P. J., Helgeson, S. L., & White, A. L. (1994). *Advanced technologies as educational tools in science: Concepts, applications, and issues*. Columbus, OH: National Center for Science Teaching and Learning.

Kuyper, H., van der Werf, M. P. C. and Lubbers, M. J. (2000). Motivation, meta-cognition and self-regulation as predictors of long term educational attainment. *Educational Research and Evaluation*, 6(3), 181–201.

Lai, J. Y. and Chang, C. Y. (2011). User attitudes toward dedicated e-book readers for reading: The effects of convenience, compatibility and media richness. *Online Information Review*, 35(4), 558-580.

Lane, D. (2004) Function and Impact of Nonverbal Communication in a Computer Mediated Communication Context: An Investigation of Defining Issues

- Lee, O., and Brophy, J. (1996). Motivational patterns observed in sixth-grade science classrooms. *Journal of Research in Science Teaching*, 33(3), 585-610.
- Litt, S. and Moorei A. (2013). Motivating the distance learning student. http://www.slideshare.net/fscjopen/motivating-the-distance-learning-student?qid=a58d06b8-fcce-4771-b195-cdae2821a05e&v=defaulveb=v efrom_search=14 (Erişim Tarihi: 10.11.2018)
- Liu, Y. and Ginther, D. W, A comparison of task-oriented model and social-emotionoriented model in computer-mediated communication, *Commerce*, Texas (ERIC Document Reproduction Service Number ED 437 924). 1999.
- Marra, R. M., Moore J. L. and Klimczak A. K. (2004). Content analysis of online discussion forums:A comparative analysis of protocols. *Educational Technology Research and Development*, 52(2), 23–40.
- Mazur, J. (2004). Conversation analysis for educational technologists: Theoretical and methodological issues for researching the structures, processes and meaning of on-line talk (edit D. Jonassen). *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 1075-1098). New York: McMillian.
- McAteer, E., Tolmie, A., Duffy, C. and Corbett, J. (1997). Computer-mediated communication as a learning resource. *Journal of Computer-Assisted Learning*, 13, 219-227.
- Mc Isaac, M. S. and Gunawardena, C. N., (1996), “Distance education. In Jonassen, D. H. (Ed.), *Handbook Of Research For Education Communications And Technology*, NewYork: Macmillan.
- Mısrılı, İ (2008). Genel ve Teknik İletişim: Kavramlar, İlkeler, Uygulamalar. (4.Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Monette, D. R., Sullivan, T. J. and DeJong, C. R. (1990). Applied social research. New York: Harcourt Broce Jovanovich Inc.
- Moore, M. G. and Kearsley, G. (2012). Distance education: A systems view of online learning. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

- Mutlu, E. (2004). İletişim Sözlüğü. Ankara: *Bilim ve Sanat Yayınları*
- Navarro J. (2015). Beden Dili. İstanbul: *Alfa Yayıncılık*. (15. Baskı)
- Offir, B., I., Barth, Y., Levve A. Shteinbok A. (2003). Teacher–Student Interactions And Learning Outcomes In A Distance Learning Environment, *The Internet and Higher Education*, Cilt: 6, Sayı: 1.
- Onwuegbuzie, A. J. and Leech, N. L. (2004). "Enhancing the Interpretation of “Significant” Findings: The Role of Mixed Methods Research". *The Qualitative Report*, 9(4): 770-792.
- Öztabağ, L. (1970). *Psikolojide İlk Adım*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Pease, A. and Pease, B. (2003): Der tote Fisch in der Hand und andere Geheimnisse der Körpersprache, *Ullstein Verlag*, Deutschland
- Petracchi, H. E. (2000). Distance education: What do our students tell us? Research on Social Work Practice, *Research on Social Work Practice*, Vol:10, Sayı: 3.
- Poon Teng Fatt, J. (1998). Nonverbal Communication and Business Success, *Management Research News*, 21(4/5): 1-10.
- Raffini, J. P. (1996). *150 Ways to Increase Intrinsic Motivation in the Classroom*. Boston: Allyn and Bacon.
- Rintel, E. S. and Pittam, J. Strangers in a Strange Land: Interaction Management on Internet Relay Chat, *Human Communication Research*, Sayı: 2 (4), 507-534. 1997.
- Romiszowski, A. and Mason R. (2004). Computer-Mediated communication. (edit. D. Jonassen) *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 397-431). New York: McMillian.
- Ryan, R. and Deci, E. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*. 25, 54–67.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). *Örgütsel Psikoloji*. (3. Basım). Bursa: Alfa Basım Yayın.
- Sav, Ö. (2014). *Sağlık İşletmelerinde Görev Yapan Sağlık Personelinin Çalışmalarında Motivasyon ve Verimlilik İlişkisi: Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Schober, O. (2000). *Beden Dili: Davranış Anahtarı*. (6.Basım). (Çeviren: Süeda Özbent). İstanbul: Arion Yayınevi.

Sing, C. C. and Kline, M. S. (2006). An analysis of interaction and participation patterns in online community. *Educational Technology & Society*, 9(1), 250-261.

Spitzer, D. (1996). Motivation: The neglected factor in instructional design. *Educational Technology*, 36(3), 45-49.

Stohl, C. (1995). *Organizational communication: Connectedness in action*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Suh, K. S. (1999). Impact of communication medium on task performance and satisfaction: an examination of media-richness theory. *Information & Management*, 35(5), 295-312.

Sun, P. C. and Cheng, H. K. (2007). The design of instructional multimedia in e-learning: A media richness theory-based approach. *Computers and Education*, 49(2007), ss: 662-676.

Şahin, A. (2004). *Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11, 523-547.

Şimşek, H.; Yıldırım, A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tashakkori, A., Teddlie, C. (Eds). (2003). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Tayfun, R (2011). *Etkili İletişim ve Beden Dili*. (4.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tezer, M. (2008). *Bilgisayar tabanlı video programlarının eğitim materyali olarak kullanılmasına yönelik öğretim elemanları ve öğrenci görüşleri*. International Educational Technology Conference, Eskişehir.

Tomkins, S.S. (1962). Affect, imagery, consciousness. The positive affects. New York: Springer.

Tracy, J. L. ve Robins, W. R. (2008). The nonverbal expression of pride: Evidence for cross-cultural recognition. *Journal of Personality and Social Psychology*. 94: 516- 530.

Tu, C, "The Impacts of Text-based CMC on Online Social Presence". *The Journal of Interactive Online Learning*, Volume 1, Number 2, ISSN: 1541-4914, Fall- 2002.

Turoff, M. (1991). Computer-Mediated communication requirement for group support. *Journal of Organizational Computing*, 1, 85-113.

Turoff, M., Hiltz, S. R., Bieber, M., Rana, A. and Fjermestad, J. (1999). Collaborative discourse structures in computer mediated communications. *Journal of Computer Mediated Communication*, 4(4)

Tutar, H. ve Yılmaz M. K. (2003). Genel İletişim Kavramlar ve Modeller. 4. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Walther, J. B. and Tidwell, L. C. (1995). Nonverbal Cues in Computer-Mediated Communication, and The Effect of Chronemics on Relational Communication". *Journal of Organizational Computing*, Sayı: 5 (4), 355-378.

Warren, A. (2000). OK, retry, abort? Factors affecting the motivation of online students

Webster, R. (2017). *Beden Dili Rehberi*. (Çeviren: Eda Pak). İstanbul: Olimpos Yayınları.

Wheeler, S., (2002), Student Perceptions Of Learning Support In Distance Education, *Quarterly Review Of Distance Education*, Cilt: 3 Sayı: 4, P419,

Wolters, C. A. (1999). The relation between high school students' motivational regulation and their use of learning strategies, effort, and classroom performance. *Learning and Individual Differences*, 11(3), 281-300.

Yalçın, A. ve Adiller, S. (2016). *Sözsüz İletişim: Şehir Efsanesi Olarak Beden Dili*. İstanbul: MediaCat Kitapları.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (6. baskı) Ankara: *Seçkin Yayıncılık*.

York, D. (2015). Non-verbal immediacy's role in student learning. *Journal of Media and Communication Studies*, 7(1), 1-7.

Yüzer, T. V. (2013), Öğrenmede Etkileşimlilik-Ortaya çıkışı, kullanılan teknolojiler ve bilgi akışı. *Kültür ajans yayınları*. ISBN: 978-605-4686-57-5

Zeki, C.P. (2009). The importance of non-verbal communication in classroom management, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1443-1449.

Zıllıoğlu, M. (1993): İletişim Nedir? *Cem Yayınevi*, İstanbul

Zıllıoğlu, M. (2004). İletişim Bilgisi. Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Yayınları*.

Zıllıoğlu, M. (2014). İletişim Nedir? (5. Baskı). İstanbul: *Cem Yayınevi*.